

202/55 2-654444

ตายแล้วเกิด

โดย

พร รัตนสุวรรณ

294.3123

พ227ตล

ฉ.2

ณในงานฌาปนกิจศพ

ส. ลมัย ศรแมน

ณ ฌาปนสถานวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๑๓

ดิฉันในฐานะเจ้าภาพจัดงานนี้ ขอขอบ
พระคุณแก่ทุก ๆ ท่านในโอกาสนี้ด้วยที่
ให้ความกรุณามาเป็นเป็นเกียรติในงาน
ฌาปนกิจศพ น.ส. ลมัย ศรีแมนวันน์ ถ้า
หากการต้อนรับขาดตกบกพร่อง หรือมีสิ่งใด
ไม่เรียบร้อยด้วยประการใด ๆ ดิฉันขอประ-
ทานอภัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย ขอขอบพระคุณเป็น
อย่างสูง

ระเบียบ ศรีแมน

เลขที่

เลขทะเบียน

294. 3124

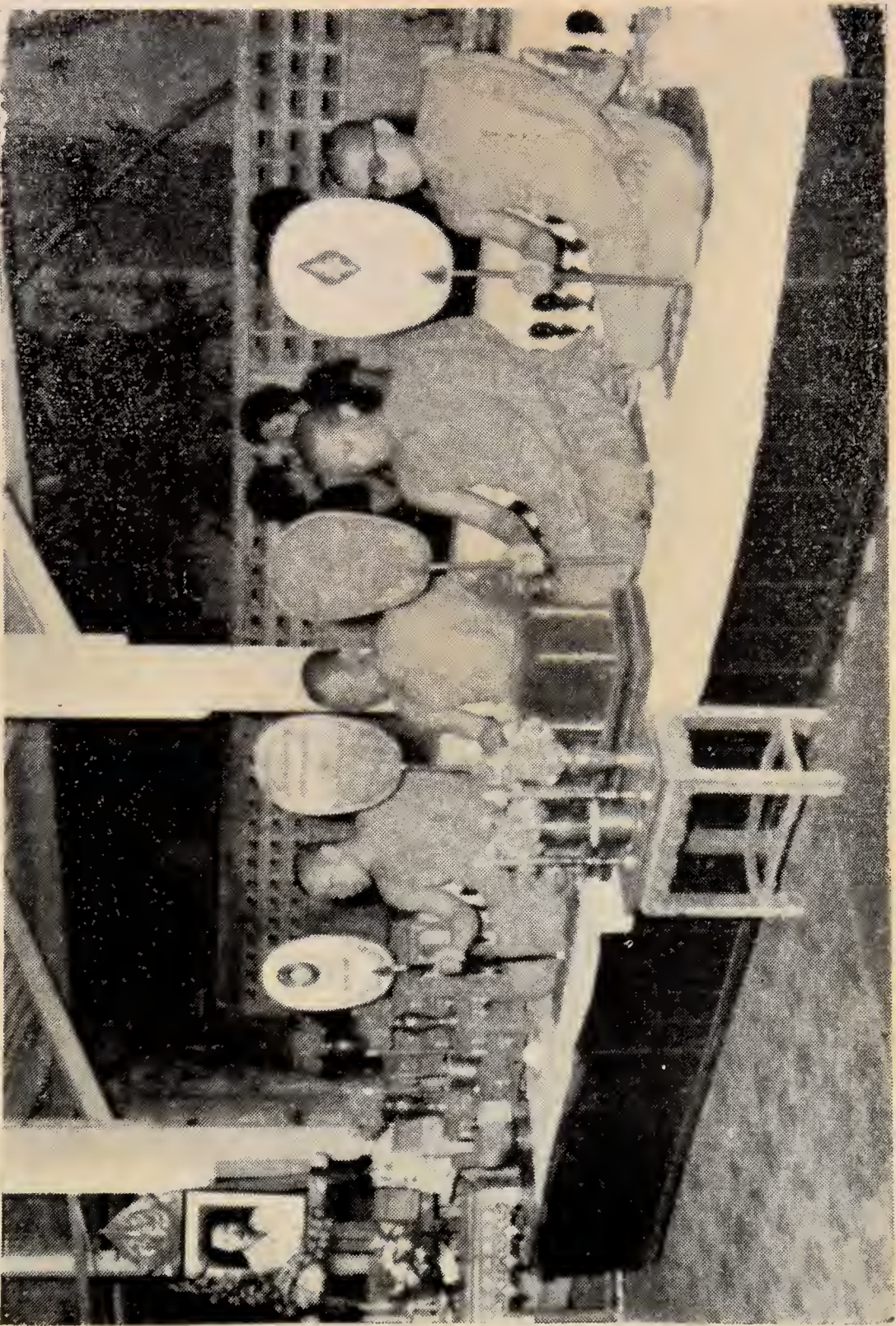
N 227 ๗๐

๑.๒

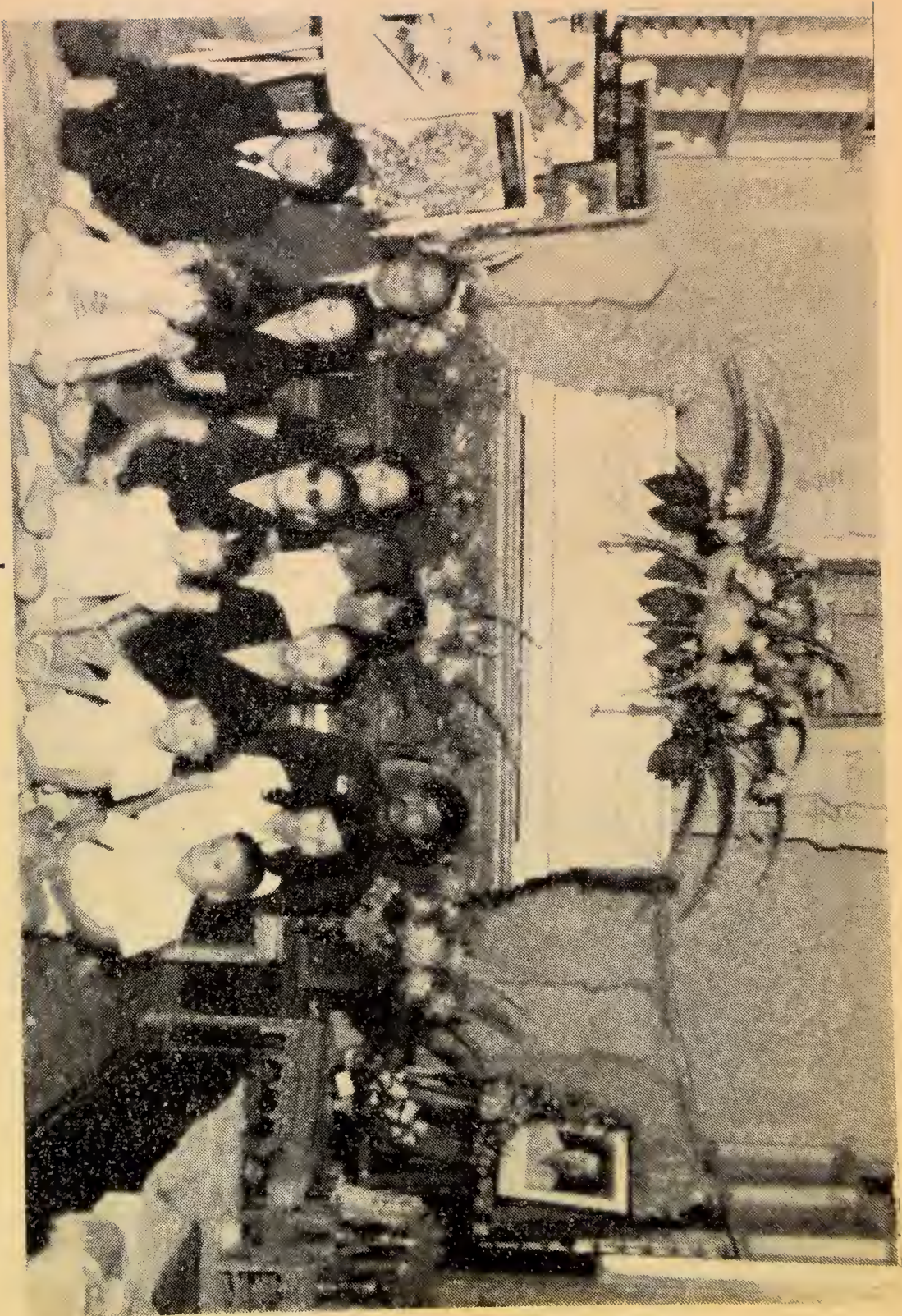
๐๐ 3๐๐๐

พระสวดอภิธรรม

๔๗
บรรดาพี่น้องและลูกหลาน

ประวัติสังเขป

น.ส. ลมัย ศรีแมน เกิดเมื่อวันอังคาร ที่ ๘
สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ เป็นบุตร นายรณ นางเฟื่อง ศรีแมน
มี ๒ คนพี่น้อง คือ น.ส. ระเบียบ เป็นพี่ น.ส. ลมัยเป็นน้อง
เกิดที่บ้านสพานยาวหลังวัดอรุณราชวราราม อำเภอบาง-
กอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี พอโตขึ้นได้เริ่มเข้าศึกษาเล่าเรียน
ในโรงเรียนสตรีวัดระฆัง ตั้งแต่ชั้นประถมจนจบชั้นมัธยม
ปีที่ ๖ ก็ออกจากโรงเรียน ไปช่วยบิดาทำโรงพิมพ์อยู่ที่ถนน
เจริญกรุงตรงสี่แยกราชวงศ์ พ.ศ. ๒๔๗๒ บิดาได้ถึงแก่
กรรมแล้วก็เลิกการค้า ย้ายมาอยู่ที่บ้านเลขที่ ๕ ซอยรามบุตรี
ถนนจักรพงษ์ พระนคร พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้สมัครเข้าเป็น
ครูสอนอยู่โรงเรียนวัดชนะสงคราม พ.ศ. ๒๔๙๓ มารดา
ถึงแก่กรรม น.ส. ลมัย ศรีแมน ก็ลาออกจากโรงเรียน
เพื่อยู่ดูแลกิจการทางบ้าน

ต่อมาได้เป็นโรคชัดยอกในหัวเข้าเดินทางไกลไม่ได้
เป็นเวลานานแล้วเป็นโรคความดันโลหิตสูงอีกโรคหนึ่ง ก็
ได้พยายามรักษาตัวอยู่ตลอดมาแต่ยังไม่หายดี ก็เกิดเป็นโรค
เส้นโลหิตตีบตันในสมอง จึงได้ไปรักษาตัวที่โรงพยาบาล-
ศิริราช อยู่โรงพยาบาลได้ ๗ วันก็ถึงแก่กรรม อันเป็น
วาระสุดท้ายของชีวิตด้วยความสงบ ในวันพฤหัสบดี ที่ ๑๓
ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. คำนวน
อายุได้ ๖๖ ปีบริบูรณ์

ดิฉันขอขอบพระคุณ อาจารย์พร รัดนสุวรรณ
เป็นอย่างสูง ที่ได้ให้ความกรุณาช่วยจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้
เพื่อแจกในงานฌาปนกิจศพ น.ส. ลมัย ศรีแมน ถ้าหาก
ความดีอันเป็นมหากุศล ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นจากหนังสือเล่มนี้
ดิฉันขออุทิศส่วนกุศลกลับไปสนอง อาจารย์พร ให้ประสบ
แต่ความสุขและความเจริญ ถ้าประสงค์สิ่งใดก็ขอให้สำเร็จ
สมความปรารถนาทุกประการเทอญ

ระเบียบ ศรีแมน

แต่คุณเล็กด้วยอาลัย

คุณเล็กได้เลี้ยงดฉันมาตั้งแต่เกิด ท่านได้ให้ความ
รักความเอ็นดู ตลอดจนความเมตตาปรานีเมื่อดิฉันเกิดเจ็บ
ไข้ได้ป่วย ครั้นเมื่อดิฉันเติบโตขึ้นท่านก็ให้การศึกษาเล่า
เรียนเป็นอย่างดี จนดิฉันได้เข้าทำราชการมีความเป็นอยู่
สุขสบายมาจนถึงปัจจุบันนี้ เพราะอุปการะคุณของท่าน
คราวใดที่ดิฉันเกิดความทุกข์ร้อนหรือเกิดปัญหาใด ๆ ขึ้น
ท่านจะเป็นผู้แก้ไขให้กำลังใจ และให้ความอบอุ่นใจอยู่ตลอด
เวลา จึงทำให้ดิฉันมีความรู้สึกเคารพรักท่านเปรียบเสมือน
มารดาบังเกิดเกล้าของดิฉัน

คุณเล็กเป็นผู้มีนิสัยใจคอโอบอ้อมอารี ช่างพูดช่าง
คุยกับคนทั่วไป ทางด้านศาสนาก็มิได้ละเลย ทำบุญตักบาตร
บำเพ็ญกุศลอยู่เป็นนิจ เป็นผู้เมตตาจิตรักใคร่ลูกหลาน
และคนในบ้านด้วยใจจริงเสมอ

เมื่อวันที่ ๖ ธันวาคม คุณเล็กล้มป่วยลงอย่างกระทันหันด้วยโรคเนื้องอกในสมอง การเจ็บป่วยของท่านเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก แพทย์ได้ให้การรักษาเป็นอย่างดีแต่ไม่สามารถจะเอาชนะโรคร้ายได้ ดังนั้นในวันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๑๖ ซึ่งเป็นเวลาเพียง ๗ วันเท่านั้น ท่านก็ได้จากดิฉันไปด้วยความสงบ ยังความเศร้าโศกเสียใจให้แก่ดิฉันและญาติมิตรอย่างสุดซึ้ง

ถึงแม้คุณเล็กจะจากดิฉันไปแล้ว แต่ก็จากไปเพียงร่างเท่านั้น ความกรุณาและคุณความดีของท่านยังคงตรึงอยู่ในความทรงจำของดิฉันและครอบครัวชั่วนิรันดร์

ขอให้กรรมดีทั้งหลายและอำนาจกุศลผลบุญที่ท่านได้บำเพ็ญไว้ตลอดทั้งที่ลูกหลานญาติมิตรได้อุทิศให้ จงส่งเสริมให้ดวงวิญญาณของท่านได้ไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเทอญ

ด้วยความอาลัยรัก

มัลลิกา วัชรพันธุ์

ความอาลัยของลูก

ในวาระแห่งชีวิตครั้งสุดท้ายของคุณแม่ นับเป็นการสูญเสียครั้งแรกที่ยิ่งใหญ่ของแดง ในการที่คุณแม่ได้จากแดงไปในครั้งนี้ เพราะการจากไปครั้งนี้เสมือนหนึ่งแดงได้ขาดดวงใจไป เพราะคุณแม่เป็นทั้งร่มโพธิ์และหลักในการดำเนินชีวิตของแดง เป็นเพื่อนและที่ปรึกษาแนะแนวของชีวิต ไม่ว่าเรื่องนั้น ๆ จะเป็นเรื่องเล็กหรือเรื่องใหญ่ ซึ่งต่อไปนี้แดงจะไม่ได้รับสิ่งเหล่านั้นอีกแล้ว แแดงจะต้องต่อสู้ทุกสิ่งทุกอย่างด้วยตัวเอง แม้ความอบอุ่นที่แดงเคยได้รับจากคุณแม่อันเป็นที่เคารพยิ่งก็ไม่มีอีกแล้ว คุณแม่เป็นผู้ให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่แดงเมื่อต้องการ คุณแม่ก็ยอมเสียสละให้แดงทั้งสิ้น

แดงไม่ยากคิดเลยว่า คุณแม่ได้จากแดงไปแล้ว จากไปอย่างกระทันหัน ไม่เคยมีผู้ใดคาดฝันว่าจะเป็นไปได้ และเป็นไปอย่างรวดเร็วเช่นนั้น ก่อนหน้าที่คุณแม่จะเสียไปในครั้งนี้ คุณแม่ได้เรียกแดงไปบอกว่า “เขาจะมาเอา

ตัวแม่ไปแล้วนะ แม่จะต้องไปละ” แดงได้แต่บอกว่า
ไม่จริง ๆ แม่ต้องไม่ไปไหน แต่แล้วก็เป็นที่คุณแม่
พูดเอาไว้ วันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๑๖ จะต้องเป็นวันหนึ่ง
ที่แดงจะต้องจดจำอยู่ตลอดไป เพราะเป็นวันที่แดงได้สูญเสีย
สิ่งที่รักเคารพมากที่สุดในชีวิตของแดง เป็นการสูญเสียครั้ง
ยิ่งใหญ่ แดงเคยหวังอยู่ว่าอาการของคุณแม่แม้ว่าจะมีอาการ
ค่อนข้างน่าวิตก แต่แดงก็ยังหวังอยู่ว่าอาการของคุณแม่จะ
ต้องดีขึ้นในไม่ช้า และจะต้องคงอยู่เป็นร่มโพธิ์ของแดงต่อไป
แดงได้แต่ภาวนาขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และศักดิ์
สิทธิในสากลโลกให้ช่วยบันดาลให้คุณแม่ของแดงปลอดภัย
แต่กุศลของแดงที่เคยทำร่วมกัน มากับคุณแม่คงมีเพียงเท่านั้น
คุณแม่จึงต้องจากแดงไปอย่างที่แดงไม่มีโอกาสที่จะปรนนิบัติ
รับใช้คุณแม่อีกต่อไป

อันความตายนั้นเป็นสิ่งที่แท้จริงแน่นอน ซึ่งทุกคน
ต้องประสบไม่ช้าก็เร็ว แม้จะคิดได้อย่างนั้นแล้ว แดงก็ไม่
สามารถที่จะหักห้ามความเศร้าโศกเสียใจ และอาลัยอาวรณ์
ในคุณแม่อันเป็นร่มโพธิ์ของแดงได้ ต่อไปนี้แดงก็คงมีแต่

คุณใหญ่เพียงผู้เดียวอันเป็นที่รักและเคารพของคุณแม่ ซึ่ง
 แดงจะต้องเชื่อฟังและอยู่ในโอวาทของคุณใหญ่ แดงจะดูแล
 และรับใช้คุณใหญ่ให้ดีที่สุด แม้ว่าแดงจะปราศจากความ
 อบอุ่นจากคุณแม่แล้วก็ตาม

ท้ายที่สุดนี้ แม่แดงจะโศกเศร้าอาลัยอาวรณ์อย่าง
 สุดซึ่ง ที่แดงไม่สามารถจะนำคุณแม่กลับมาเป็นมิ่งขวัญของ
 แดงได้ แดงและลูก ๆ ทุกคนจึงพร้อมใจกันขอตั้งอธิษฐาน
 อุทิศกุศลผลบุญที่ได้เคยสะสมร่วมกันมา ขอได้โปรดดล-
 บันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณแม่ อันเป็นที่รักและเคารพ
 ยิ่งของแดง ไม่ว่าจะอยู่ในสัมปรายภพใดก็ตาม ขอความ
 สงบสุขจงมีอยู่ตลอดไปแก่ดวงวิญญาณของคุณแม่ด้วยเทอญ

จากลูกและหลานของคุณแม่

สาวตรี รังกุพันธุ์

คำนำ

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๑

ปัญหาเรื่องตายแล้วเกิด เป็นปัญหาที่จำเป็น
สำหรับคนทุกคน ข้าพเจ้าเคยถูกถามทั้งในทางจดหมาย
และในที่ประชุมปาฐกถา นับครั้งไม่ถ้วน ซึ่งแสดงให้เห็น
ว่าปัญหานี้คนส่วนมากสนใจ ความเป็นจริงทุกคนก็ควรจะ
สนใจกับปัญหานี้ เพราะเป็นปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพทางจิต
โดยเฉพาะ

โดยปกติ คนเราจะอยู่ได้ก็ต่อเมื่อมีความหวัง
คนที่หมดหวังย่อมหมดอาลัยในชีวิต และอาจจะทำ
อะไรผิดได้ง่าย ๆ คนที่คิดว่า วันพรุ่งนี้จะเป็นอะไรก็
ช่างมัน ขอให้วันนี้สนุกกันให้เต็มทีไปแล้วกัน เราจะ
เห็นว่า อย่างไรก็ตามชีวิตของเขาก็จะต้องประสบกับความเดือด
ร้อน ไม่มีทางหลีกเลี่ยง ชีวิตคือการเดินทาง ชีวิต
วนนเป็นผลมาจากเมอวานน และชีวิตวนนหนาเป็น
ผลไปจากวนน เมื่อความเป็นจริงมีอยู่อย่างนี้ เราจะไม่
สนใจเรื่องชาติหน้าได้อย่างไร เพราะชีวิตทั้งหมดในปัจจุบัน-

ชาตินี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากชีวิตในอดีตชาติ และชีวิตใน
ปัจจุบันชาตินี้ จะเป็นผู้วางรากฐานสำหรับชีวิตในชาติหน้า
แต่เรื่องอย่างนี้คนส่วนมากมักไม่ค่อยเข้าใจ และไม่ยอมเชื่อ
ถือ ทั้งนี้ก็เพราะความคิดในทางวิทยาศาสตร์ทางวัตถุ คอย
แต่จะชักจูงให้เห็นว่า เรื่องตายแล้วเกิดเป็นเรื่องเหลวไหล
เป็นเรื่องไม่มีความจริง เป็นเรื่องพิสูจน์ไม่ได้

แต่อย่างไรก็ดี หนังสือเล่มเล็ก ๆ เล่มนี้ จะ
สามารถอธิบายให้ท่านเข้าใจได้ว่า เรื่องชาติหน้านั้นมี
จริง เป็นเรื่องพิสูจน์ได้ การอธิบายตามแนวของ
หนังสือเล่มนี้ ไม่ได้อ้างเรื่องนิยายหรือคำบอกเล่า
เพราะข้าพเจ้ารู้เรื่องนัตวา การสอนให้คนเชื่อเรื่องน
โดยอ้างเรื่องนิยายหรือคำบอกเล่านั้น ไม่อาจทำให้
คนทั่วไปเชื่อถือได้ เพราะมีหลักฐานไม่พอ และโดย
เฉพาะไม่อาจทำให้นักศึกษาที่มีความรู้ทางวิทยาศาสตร์
เชื่อถือได้ เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงอธิบายเรื่องนัตวา
ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ซึ่งนับว่าเป็นก้าวใหม่ในวงการพุทธ-
ศาสนา

ค

ปัญหาเรื่องตายแล้วเกิดเป็นวัตถุประสงค่อน
 หนึ่งของแผนกธรรมวิชัย ที่จะค้นคว้าและหาหลัก
 ฐานต่าง ๆ มาพิสูจน์ เพื่อให้เรื่องนมความสมบูรณ์
 ยงชน งานธรรมวิชัยเป็นงานแผนกหนึ่งของมหาจุฬาลง-
 กรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยพุทธศาสนา เฉพาะ
 งานในส่วนนี้ ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะทำได้เกือบจะสมบูรณ์แล้ว
 กล่าวคือ นักศึกษาส่วนมากถ้าหากมาฟังข้าพเจ้า อธิบาย
 เรื่องนี้ติดต่อกันมาโดยลำดับ จนกระทั่งเข้าใจหลักวิชาที่
 เป็นพื้นฐานต่าง ๆ ดีแล้ว น้อยคนนักที่จะไม่เชื่อว่าตายแล้ว
 ต้องเกิดอีก เพราะการอธิบายเรื่องนี้ นอกจากข้าพเจ้าจะ อ้าง
 หลักฐานจากคัมภีร์แล้ว หลักฐานที่สำคัญที่สุด ก็คือ
 ข้อเท็จจริงภายในตัวของแต่ละคนนั่นเอง การสอน
 เป็นเพียงการอธิบายความหมาย และเหตุผลในข้อ
 เท็จจริงต่าง ๆ ของชีวิตเท่านั้น เช่นเดียวกับการศึกษา
 ในทางการแพทย์ โดยระบบอันนี้เอง ที่ทำให้ปัญหาเรื่อง
 ตายแล้วเกิดเป็นปัญหาที่ง่าย จนกระทั่งแม้แต่เด็ก ๆ ก็
 สามารถที่จะเข้าใจได้

เรื่องตายแล้วเกิดในหนังสือเล่มนี้ ไม่ใช่เป็นเรื่อง
สมบูรณ์ เรื่องที่สมบูรณ์มีอยู่ในหนังสือ คำบรรยายพุทธ-
ปรัชญาและหนังสือพุทธวิทยา หนังสือทั้งสองประเภทนี้
ท่านจะหาได้จากแผนกธรรมวิจย ของมหาจุฬาลงกรณราช-
วิทยาลัย วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพมหานคร

พร รัตนสุวรรณ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๕ มีนาคม ๒๕๐๓

หมายเหตุ :— หนังสือนี้ได้จัดพิมพ์ขึ้นใหม่หลาย
ครั้งแล้ว เฉพาะในครั้งนี้ได้พิมพ์เมื่อ ๑ มกราคม ๒๕๑๖
โดยไม่ได้แก้ไขต้นฉบับเดิมแต่อย่างใด ผู้ที่สนใจก็ขอให้มา
ติดต่อได้ที่สำนักค้นคว้าทางวิญญาณ ๔๙/๓ ถนนสามเสน
บางลำภู พระนคร โทร. ๘๒๒๐๒๕ เข้าตรอกข้างร้านตัด
เสื้อมิตรชาย ตรงกันข้ามกับโรงภาพยนตร์บุศยพรรณ

พร รัตนสุวรรณ

๒๓
ตายแล้วเกิด

๑๑๕ ๙ ๒ ๑
วิชาเอกเรื่องต่ายแลวเกด

คนเราตายแล้วจะเกิดอีกหรือไม่ ? ปัญหาข้อนี้
ในสมัยปัจจุบัน รู้สึกว่าคนที่จะถามมีน้อยมาก ข้าพเจ้าเอง
ไม่เคยถูกถามปัญหาข้อนี้มาเป็นเวลาเกือบสิบปีแล้ว แต่ก่อน
หน้านั้นไม่ว่าข้าพเจ้าจะไปปาฐกถาที่ไหน หรือพบใครที่
สนใจทางศาสนา เขามักจะถามปัญหาข้อนี้เสมอ ซึ่งข้าพเจ้า
ก็ได้พยายามให้คำตอบทุกราย และส่วนมากก็ทำให้ผู้ถาม
หายข้องใจได้อย่างน้อยก็ชั่วระยะหนึ่ง แต่มาในสมัยปัจจุ-
บันนี้ซึ่งสำนักที่ติดต่อกับวิญญูณมีแพร่หลาย และคนที่
สนใจทางนี้ก็มีนับตั้งแต่คนชั้นธรรมดา จนกระทั่งถึงผู้ที่
เป็นศาสตราจารย์ทางวิชาการต่าง ๆ และนักวิทยาศาสตร์ที่
มาทำหน้าที่เป็นผู้ติดต่อกับวิญญูณด้วยตัวเอง และทำการ
รักษาโรคโดยอาศัยอำนาจทางวิญญูณก็มีอยู่เหมือนกัน และ
จากข่าวที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ทั้งในเมืองไทย และใน
ต่างประเทศ รวมทั้งนิตยสารรายสัปดาห์รายเดือนตลอด

ทั้งหนังสือที่พิมพ์ออกมาเป็นเล่ม ที่แสดงถึงผลงานการค้นคว้าทางวิญญาณเดี่ยวนั้นมีแพร่หลายมาก โดยเฉพาะในต่างประเทศอ่านไม่ไหว และเมื่อสรุปแล้วก็ได้ข้อเท็จจริงออกมาว่า จากผลแห่งการติดต่อกับวิญญาณในรายที่มีหลักฐานเชื่อถือได้จริง ๆ ซึ่งก็มีอยู่มากมายนั้น แสดงออกมาให้เห็นอย่างขาวสะอาดปราศจากข้อสงสัยใด ๆ ว่า คนเราเมื่อตายแล้วก็ยังมีชีวิต และยังสามารถที่จะมาติดต่อกับมนุษย์ในโลกนี้ได้ ถ้าหากผู้นั้นมีความสามารถในการติดต่อ จากผลงานที่เชื่อถือได้ซึ่งมีมากมายนี้เอง จึงทำให้พวกนักศึกษทั้งหลายหันมาสนใจทางนี้ และเชื่อว่า คนเราตายแล้วไม่สูญ ตายแล้วก็ยังมีชีวิต ซึ่งชีวิตประเภทนี้คนทั่วไปเรียกว่า วิญญาณ แต่ในทางพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงเรียกว่า โอปปาติกะ ซึ่งคำนี้ตามศัพท์แปลว่า ชีวิตที่เกิดขึ้นเป็นตัวตนสมบูรณ์ชนทนทนเกิด ชีวิตนี้เกิดขึ้นจากวิญญาณโดยตรง ไม่ต้องอาศัยพ่อแม่ ไม่ต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมเหมือนกับชีวิตในโลกมนุษย์ ชีวิตของโอปปาติกะก็คล้ายกับชีวิตในความฝัน ซึ่งเราจะสังเกตได้ว่า ตัวตนในความฝันเกิดขึ้น

ทันที ไม่มีลักษณะค่อย ๆ เจริญเติบโต และทุกอย่างที่ปรากฏในความฝันเกิดจากใจทั้งสิ้น

การค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องวิญญาณในปัจจุบันได้เป็นไปอย่างกว้างขวางมาก แต่อย่างไรก็ดี เมื่อมีของจริงก็ย่อมจะต้องมีของปลอม ถ้าคนไหนไปพบการเข้าทรงหรือการติดต่อทางวิญญาณที่เป็นของปลอม ก็มักจะทำให้เกิดความเข้าใจผิดได้หลายอย่าง และคนไหนถ้าไปพบแต่ของปลอมบ่อย ๆ ก็อาจจะลงความเห็นว่ เรื่องจริงไม่มีเลย และในทำนองเดียวกัน ผู้ที่พบของจริงแม้เพียงครั้งเดียว ก็จะเชื่อได้อย่างสนิทว่าเรื่องเหล่านี้เป็นความจริง แต่ถ้าเป็นคนที่ไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้จริง ๆ ฟันเดิมเป็นคนเชื่อง่าย ก็มักจะเชื่อเรื่อยเรื่อย คือไปเห็นการติดต่อทางวิญญาณที่ไหน ก็มักจะเข้าใจว่าเป็นเรื่องจริงทั้งนั้น แต่โดยความเป็นจริงแล้ว ในจำนวนหลายร้อยรายเท่าที่มีอยู่ หรือเท่าที่เคยเห็นกันนั้น จะมีตัวอย่างที่เชื่อถือได้จริงเพียงไม่กี่ราย ความผิดพลาดหรือความเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้มีมากมาย ผู้ที่ไม่มีความรู้ในเรื่องนี้จริง ๆ ก็ยากที่จะแยกประเด็นได้ถูกต้องว่า รายไหนเป็นความจริง รายไหนไม่เป็นความจริง

แต่อย่างไรก็ดี แม้จะมีเรื่องที่ไม่จริงปะปนอยู่อย่าง
มากมายก็ตาม แต่เรื่องจริงก็มีอยู่อย่างแน่นอน มันเหมือนกับ
กับภูเขาบางแห่งซึ่งเป็นภูเขาหินล้วน ในภูเขาที่ว่างนี้แม้ส่วน
ใหญ่จะเป็นหิน แต่บางที่มันก็มีเพชรซ่อนอยู่เหมือนกัน
ในรายที่เป็นความจริงนั้น ถ้าหากผู้ที่สนใจทางนี้จะไม่สนใจ
เกี่ยวกับเรื่องปาฏิหาริย์หรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ แต่สนใจ
พิจารณาดูแต่ว่า คนเราตายไปแล้วก็ยังมีชีวิตอยู่ ตายแล้ว
ไม่สูญ แต่ชีวิตที่ว่างนี้เกิดขึ้นมาได้อย่างไร? ทำไมคนที่ตาย
ไปแล้วจึงสามารถจำเหตุการณ์ในหนหลังได้ . และนิสสัยใจ
ก็ายังอยู่ในรูปเดิมด้วย ถ้าหากผู้ที่สนใจทางนี้มุ่งศึกษาใน
แง่นี้ ก็จะเข้าใจได้โดยไม่ยาก และจะไม่ถูกหลอกด้วย และ
ที่ว่าเข้าใจไม่ยากนั้น คือจะทำให้มองเห็นอย่างชัดเจนทีเดียว
ว่า คนเราตายแล้วก็ต้องเกิดอีก ตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัส
สอนไว้จริง บุญบาปมีจริง การศึกษาในแง่นี้จะได้รับประ-
โยชน์มาก และจะทำให้เรายึดมั่นอยู่ในศีลธรรมได้อย่าง
มั่นคง ซึ่งผลที่เกิดก็คือทำให้เรามีความสบายใจอยู่เสมอและ
ทำให้รู้จักแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันได้ด้วย

ข้าพเจ้าได้พยายามมาแล้วเป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๒๐ ปี เพื่อที่จะให้คนทั้งหลายเชื่อว่าคนเราตายแล้วไม่สูญ ข้าพเจ้าได้เขียนหนังสืออธิบายเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้มานานแล้ว ชุดแรกที่เขียนก็คือ พุทธวิทยา เล่ม ๑ และเล่ม ๒ หนังสือนี้ได้เขียนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘ และต่อมาก็ได้เขียนหนังสือคำบรรยายพุทธปรัชญาภาค ๑ ภาค ๒ และหนังสืออื่น ๆ อีกหลายอย่าง รวมทั้งได้ออกหนังสือวารสารรายเดือนเป็นประจำ ซึ่งเริ่มออกเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ และในปัจจุบันนี้ก็ยังคงออกอยู่ นอกจากนี้ยังมีหนังสือเป็นเล่มซึ่งแปลจากหนังสือต่างประเทศ เป็นหนังสือที่แสดงถึงผลงานการติดต่อทางวิญญาณ หนังสือที่ว่านี้มีสองชุด ชุดหนึ่งเรียกว่า โลกทิพย์ มี ๓ เล่มจบ และอีกชุดหนึ่งเรียกว่า การติดต่อวิญญาณ โดยเอสเทลล์ โรเบิร์ตส์ หนังสือชุดนี้มี ๒ เล่ม และได้ออกใหม่อีกเล่มหนึ่งแล้วชื่อว่า ลัทธิวิญญาณศาสตร์ หนังสือต่าง ๆ ที่กล่าวนี้ถ้าผู้ใดได้อ่านแล้ว จะทำให้เกิดความเชื่อว่า คนเราตายแล้วไม่สูญจริง ๆ การค้นคว้าของฝรั่งก้าวหน้ากว่าของคนไทยมากมาย ทั้ง ๆ ที่

ตามลัทธิศาสนาของเขาห้ามไม่ให้สนใจในสิ่งเหล่านี้ ส่วน
ในพุทธศาสนาทั้ง ๆ ที่เรามีหลักวิชาเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ ซึ่ง
พระพุทธเจ้าได้ทรงอธิบายไว้อย่างละเอียด แต่ผลงานใน
การค้นคว้าของเราที่มีอยู่ในเมืองไทย เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับ
ของเขาแล้ว เขาก้าวหน้ากว่าของเรามากมาย แต่อย่างไร
ก็ดี จากผลของการค้นคว้าของเขานั้นเอง ทำให้เราเข้าใจ
ในเรื่องศาสนาของเราดีขึ้น โดยเฉพาะก็คือทำให้เราได้ข้อ
พิสูจน์อย่างชัดเจนว่า คนเราตายแล้วไม่สูญ ชีวิตทุกชีวิต
ต้องเป็นไปตามกฎของกรรมจริง ๆ

ข้าพเจ้าได้พูดแนะนำเกี่ยวกับเรื่องการค้นคว้าของ
ชาวต่างประเทศ ก็เพื่อต้องการที่จะให้คนไทยเราได้รับรู้สักร
กันว่า ปัญหาเรื่องตายแล้วเกิดไม่เป็นปัญหาอีกต่อไป
แล้ว คือแปลว่าเรื่องนเดยวนไกร ๆ เขารู้และเชื่อ
ว่าเป็นความจริง เพราะฉะนั้น ถ้าหากคนไหนยังไม่รู้ เขา
ผู้นั้นก็เปรียบได้กับคนที่ไม่ได้เรียนหนังสือนั่นเอง และลอง
นึกดู ในเมื่อเดี๋ยวนี้คนส่วนใหญ่เกือบจะทั้งโลกเขาตื่นตัว
ในการศึกษากันทั้งนั้น ฉะนั้นถ้าหากจะมีคนไหนไม่สนใจ

เรอองการศึกษา แลวเขา^๕ผู้นั้นจะเป็นอยางไร การดำเนิน
 ชีวิตระหวางคนที่มีการศึกษา กับคนที่ไมมีการศึกษาตางกัน
 แคไหน ความโง่ความฉลาดผิดกันอยางไร ในทำนองเดียว
 กัน คนที่เข้าใจเรอองตายแลวเกิด และเชืออยางสนิทด้วย
 ซึ่งคนประเภทนี้เปรียบเหมือนกัคนที่มีการศึกษานั้น วิธี
 ดำเนินชีวิตย่อมจะแตกตางจากคนที่ไมเชืออยางมากมาย ขอ
 ให่สังเกตดู คนที่เชือในเรอองตายแลวเกิด ส่วนมากใจเป็น
 กุศล เป็นคนกลัวบาป ส่วนคนที่ไมเชือ ถ้าผัเดิมเป็น
 คนดี ก็คอยยังชั่ว แตถึงกระนั้นก็มีปัญหา มาก แตถ้าผั
 เดิมไมดีด้วย เราก็จะแลเห็นชัดทีเดียวว่ บุคคลประเภทนี้
 ทำความชั่วได้มาก นีคือข้อแตกตางที่เห็นได้ง่าย ความ
 เดือดร้อนของคนส่วนใหญ่ทุกวันนี้ ก็เนื่องมาจากคนที่มี
 อิทธิพล มีอำนาจ หรือมีเงิน ใช้สิ่งเหล่านีไปในทางที่ไมถูก
 ทั้งนี้ก็เพราะเขาไมกลัวบาป สาเหตุที่ไมกลัวบาป ก็เพราะ
 เขาไมแนใจว่ ตายแลวจะต้องเกิดอีกนั้นเอง แตก็มีบาง
 เหมือนกันบุคคลบางประเภททั้งที่เชือ แตอดทำความชั่วไม
 ได้ ทั้งนี้เนื่องจากสันดานในทางนั้นยังมีอยู่มาก แตถึง

กระนั้น โอกาสที่เขาจะเลิก หรือกลับตัวยอมมีมากกว่าคนที่
ไม่เชื่อ

สมัยก่อนการอธิบายเพื่อที่จะให้คนเข้าใจว่า คนเรา
ตายแล้วจะต้องเกิดอีก ถึงแม้เหตุผลที่อ้างจะมีน้ำหนักเป็นที่
เชื่อถือได้ แต่ก็ยังเป็นเรื่องที่เข้าใจยากสำหรับคนทั่วไป

แต่มาสมัยปัจจุบัน ข้าพเจ้ามีวิธีอธิบายในแบบที่ทำให้เข้าใจ
ง่ายกว่าสมัยก่อนมาก บางคนซึ่งเมื่อก่อนเขาลังเลไม่ค่อยจะ
แน่ใจ แต่พอฟังคำอธิบายจากข้าพเจ้าไม่นานเท่าไร ก็เข้าใจ
และเชื่อได้อย่างสนิท ตัวอย่างเช่นนี้เคยพบมามากแล้ว และ
ในจำนวนคนที่ลังเลเหล่านี้ มีผู้ที่ได้รับการศึกษาดี ได้
สำเร็จปริญญาทางวิทยาศาสตร์จากต่างประเทศ ก็หลายคน
เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงเชื่อว่า วิธีการอธิบายดังที่จะกล่าวต่อ
ไปนี้ ถ้าหากใครจะไม่เข้าใจหรือไม่เชื่อ ก็เป็นเพราะเหตุ
ที่เขายังติดความคิดเก่า ๆ ยังละอุปาทานไม่ได้ แต่ถ้าคนไหน
อ่านพอเข้าใจและจำได้ ไม่นานเท่าไรความเข้าใจที่มีอยู่
ซึ่งมันเข้าไปฝังอยู่ในใจแล้วนั้น มันจะเป็นเสมือนหนึ่ง
เมล็ดพืชที่ไม่เน่าไม่เสีย และได้หว่านลงไปในที่ดินอันอุดม

สมบูรณ์แล้ว ปัญหาที่ว่ามันจะไม่งอกนั้นไม่มี ผู้ที่ได้รับคำอธิบายแบบใหม่นี้ก็เช่นเดียวกัน ในเมื่อรับไว้แล้ว ปัญหาที่จะไม่งอกนั้นไม่มี จะต่างกันก็แต่เพียงว่า บางคนงอกช้า บางคนงอกเร็ว แต่จะช้าหรือเร็วก็ต้องงอกทั้งนั้น คือในที่สุดทุกคนที่ได้รับความคิดอันนี้ไปแล้ว จะต้องเข้าใจ และเชื่ออย่างสนิทว่า คนเราตายแล้วจะต้องเกิดอีกอย่างแน่นอน ชีวิตเป็นไปตามวิบากของกรรมจริง ๆ

วิธีศึกษาแบบใหม่ที่จะทำให้เข้าใจง่ายก็คือ ให้ศึกษาเรื่องชีวิตของตัวเองจากความฝัน คนเราทุกคนเมื่อนอนหลับแล้วก็ต้องฝัน ชีวิตในความฝันก็เหมือนกับชีวิตที่เกิดขึ้นใหม่ ส่วนร่างกายที่หลับก็เปรียบเหมือนกับร่างกายที่ตาย ตัวอย่างอันนี้ทุกคนเคยผ่านทั้งสิ้น แต่เราไม่ได้คิดว่า ชีวิตที่เกิดขึ้นใหม่ก็เหมือนกับชีวิตในความฝัน เพราะมองไม่เห็นว่ามันจะไปเหมือนกันได้อย่างไร และยิ่งกว่านั้น เรายังถืออีกว่าเรื่องราวในความฝันทั้งหมดเป็นเรื่องไม่จริง เพราะฉะนั้นถ้าเปรียบชีวิตหลังจากตายเหมือนกับชีวิตในความฝัน ก็แปลว่า ชีวิตที่ว่่าเกิดใหม่ไม่ใช่เรื่อง

จริง คนทั่วไปมักจะสรุปอย่างนี้ เขามองไม่เห็นความจริงของ
 ชีวิตจากความฝัน ทั้งที่มันแสดงความจริงอย่างแจ่มแจ้ง ทั้งนี้
 เป็นเพราะไม่เข้าใจหลักวิชาเกี่ยวกับเรื่องวิญญาณ และไม่
 เข้าใจเรื่องความฝันประเภทต่าง ๆ แยกไม่ออกว่า ความฝัน
 เรื่องไหนเป็นเรื่องที่เชื่อถือได้ เรื่องไหนเชื่อถือไม่ได้ เพราะ
 เหตุที่ขาดความรู้เกี่ยวกับเรื่องวิญญาณ และไม่ทราบข้อเท็จ
 จริงต่าง ๆ เกี่ยวกับความฝัน ด้วยเหตุนี้ จึงอ่านไม่ออกว่า
 คนเราเมื่อตายแล้วจะต้องเกิดออก เหมือนกับคนเรา
 เมื่อนอนหลับก็ต้องฝันนั่นเอง การนอนหลับแล้วฝัน
 เป็นเรื่องปกติธรรมดา ไม่ใช่เป็นเรื่องแปลก ไม่มีใครสงสัย
 ในเรื่องนี้ เพราะเรื่องอย่างนี้ทุกคนย่อมรู้ทั้งสิ้น ไม่มีใคร
 ที่ไม่รู้ แต่ทุกคนรู้แต่เพียงว่า เมื่อหลับแล้วก็ฝัน และความ
 ฝันส่วนมากเป็นเรื่องเหลวไหลไม่มีสาระประโยชน์ แต่ไม่มี
 ใครเฉลียวใจว่า คนเราเมื่อตายก็ต้องเกิดใหม่เหมือนกับ
 ชีวิตในความฝันนั่นเอง ไม่มีอะไรแตกต่างกันเลย แต่อย่างไร
 ก็ดี คนที่จะมองเห็นความจริงในเรื่องนี้ได้ นั่น ก็ต่อเมื่อ
 เข้าใจหลักวิชาเกี่ยวกับเรื่องวิญญาณอย่างแจ่มแจ้ง และเคย

มีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องความฝัน ที่เป็นความจริงมาบ้างแล้ว หรือถ้าไม่เคยผ่าน แต่ก็ต้องเคยรู้และเชื่อตามที่เขาบอกมาก่อน จึงจะเข้าใจเรื่องตายแล้วเกิดได้ง่ายเหมือนกับเข้าใจเรื่องความฝัน

อันที่จริงความฝันที่เป็นเรื่องจริงมีน้อยมาก ข้าพเจ้าเคยพบตัวอย่างหลายรายที่มีหลักฐานเชื่อถือได้ว่า ความฝันเป็นเรื่องจริง เช่นความฝันของ คุณเออ หงสกุล ดังที่ได้นำมาพิมพ์ไว้ในที่นี้ จะทำให้เราเข้าใจอย่างชัดเจนว่า คนเราเมื่อกำลังจะตาย จะต้องมียาร่างกายเกิดใหม่ ซึ่ง เป็นร่างกายที่เกิดจากใจ แต่ก็เป็นร่างกายทมชวต มีตัวตน มีตา หู จมูก ลิ้น มีสมองใช้การได้เหมือนกับมนุษย์ จะแตกต่างกับกายมนุษย์ก็ตรงที่ กายของเขาเป็นกายทิพย์ คือเป็นกายที่เกิดจากใจโดยตรง ไม่ต้องอาศัยพ่อแม่ ไม่ต้องอาศัยสิ่งแวดล้อม และเป็นกายละเอียดประสาทของมนุษย์สัมผัสไม่ได้ เหมือนกับแสงบางอย่างที่มีอยู่แต่ตาเราก็มองไม่เห็น หรือวัตถุบางอย่างเช่นไอน้ำซึ่งเรารู้ว่ามันมีอยู่จริง แต่บางทีเราก็มองไม่เห็น ส่วนกายมนุษย์

เป็นกายเนื้อ เป็นกายหยาบ สามารถสัมผัสจับต้องได้ด้วย
 ประสาทของมนุษย์ ข้อที่แตกต่างก็มีเพียงเท่านั้น แต่ไม่ว่า
 จะเป็นกายทิพย์หรือกายเนื้อ ก็เกิดจากวิญญานเหมือนกัน
 คือเกิดจากใจของเราเอง

พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า คนเราจะเกิดมาได้จะต้อง
 อาศัยเหตุ ๓ อย่างคือ :—

๑. จะต้องอาศัยพ่อแม่

๒. จะต้องอาศัยธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อมที่
 เหมาะสม

๓. จะต้องอาศัยวิญญานมาปฏิสนธิในท้องแม่
 คือมาเกิดในไข่ที่ผสมเอาไว้แล้ว และวิญญานที่มา
 เกิดอนันแหละ คือตัวการสำคัญที่สุดที่ทำให้ไข่ที่ผสม
 เอาไว้แล้วนั้นเจริญเติบโตขึ้นมาเป็นคน พระพุทธเจ้า
 เคยตรัสไว้ดังนี้ว่า :—

ดูก่อนอานนท์ ถ้าวิญญานจักไม่ก้าวลงมาสู่
 ท้องของมารดา นามรูปจะพึงเกิดในท้องของมารดา
 ได้หรือ

พระอานนท์ทูลตอบว่า มิได้พระพุทธเจ้าข้า

เพราะเหตุนี้แล อานนท เราจึงไดกลาวว
 ญาณเปนบัจจยใหเกิดนามรูป ถาญาณไมเกิด
 นามรูปก็เกิดขึ้นไมได

ข้อความที่กลาวนี้มีอยูในมหานิทานสูตรในพระไตร-
 ปฎกเล่มที่ ๑๐ หนา ๗๔

ข้อความที่อ้างมานี้แสดงใหเห็นว ตามหลักพุทธ-
 ศาสนาถือว ญาณเปนผูสรางชีวิต ที่เราพูดกันว
 คนเราเกิดขึ้นมาตามธรรมชาติ สดแลวแตธรรมชาติจะสราง
 ความเปนจริงตัวธรรมชาติที่กลาวถึงนี้ ก็คือญาณนั่นเอง
 แตญาณที่เปนผูสรางรางกายนี้เปนประเภทจิตไรสำนึก ซึ่ง
 คำนวณเรียกวาวังจิต (จิตกับญาณมีความหมายอยาง
 เดียวกัน ใชแทนกันได) รางจิต แปลว จิตที่เปน
 รากฐานแหงชีวิต หรือตามศัพท์แปลว จิตที่เปนองคของ
 ภพ ภพในที่นี้ก็คือนามรูป ตัวเราสวนหนึ่งประกอบขึ้นมา
 จากสิ่งที่เปนนามธรรมคือญาณ และอีกสวนหนึ่งประกอบ
 ขึ้นมาจากสิ่งที่เปนรูปธรรมคือวัตถุตาง ๆ เพราะฉะนั้นตัวเรา
 ก็คือนามรูป

การศึกษาให้เข้าใจว่าวิญญาณเป็นผู้สร้างชีวิต จุดนี้เป็นจุดที่สำคัญที่สุด ถ้าคนไหนยังไม่ยอมถอนความคิดในเรื่องธรรมชาติ คือยังถือว่าคนเราเกิดขึ้นมาตามธรรมชาติ ซึ่งคำว่าธรรมชาติที่เขาพูดถึงนั้น หมายถึงเรื่องของวัตถุและกฎเกณฑ์ของวัตถุ ซึ่งสามารถอธิบายได้ทางวิทยาศาสตร์ ถ้าหากยังเข้าใจอย่างนี้ ก็จะไม่มีความเข้าใจว่าคนเราเกิดมาจากวิญญาณ อันที่จริงข้อพิสูจน์ที่แสดงให้เห็นว่า วิญญาณเป็นผู้สร้างชีวิตนั้นเป็นเรื่องที่เข้าใจไม่ยาก เพราะมีข้อสังเกตอยู่อย่างหนึ่งว่า อะไรก็ตามถ้าเกิดจากจิตใจคือเกิดจากความนึกคิดแล้ว ทุกอย่างย่อมมีความหมาย เช่นเมื่อเราพิจารณาดูเครื่องจักรต่าง ๆ ถ้าเรามีความรู้ ก็จะได้รู้ว่าชิ้นไหนสร้างขึ้นมาเพื่ออะไร แล้วขอให้พิจารณาดูร่างกาย เรา ก็จะพบว่า อวัยวะทุกชิ้นมีความหมาย พฤติกรรมต่าง ๆ ของร่างกายก็มีความหมาย เพราะฉะนั้นเราจึงปฏิเสธไม่ได้ว่าร่างกายไม่ได้เกิดมาจากวิญญาณ

อนึ่งเมื่อเราพิจารณาตัวเราในความฝัน เราก็จะเห็นว่า ตัวของเรา มีตา มีหู มีจมูก มีอวัยวะต่าง ๆ ครบ

ถ้วน มีการเห็นการได้ยินมีความรู้สึกนึกคิด และทั้งหมดที่
 วนั้นก็เกิดมาจากใจทั้งสิ้น และในเมื่อเรารู้จักแยกแยะความ
 ฝนออกพิจารณาแล้วรู้ว่า เรื่องไหนเป็นเรื่องจริง เรื่องไหน
 เป็นเรื่องไม่จริง พร้อมทั้งเข้าใจเหตุผลโดยตลอดว่า ทำไม
 จึงเป็นเช่นนั้น ครั้นแล้วเราก็จะได้เห็นอย่างชัดเจนว่า ตัว
 เราคือร่างกายเกิดมาจากวิญญาณอย่างแน่นอน เพื่อที่จะ
 ให้ท่านผู้อ่านได้ทราบว่า ความฝันที่เป็นเรื่องจริงมีลักษณะ
 อย่างไร ซึ่งจากตัวอย่างความฝันที่เป็นจริงนี้จะทำให้เราเข้าใจ
 ได้อย่างชัดเจนว่า การตายก็เหมือนกับการนอนหลับ
 นั่นเอง การเกิดใหม่ก็เหมือนกับการชีวิตในความฝัน ตัว
 อย่างความฝันดังที่จะกล่าวต่อไปนี้ คุณเออ หงสกุล ได้มี
 จดหมายถึงข้าพเจ้าเมื่อเดือนมีนาคม ๒๕๑๓ ขอให้ท่าน
 อ่านดูเสียก่อน

โรงเรียนธุรกิจเสรีวิทยา

เลขที่ ๑๓๔ ซอยศุภราช ถนนพหลโยธิน ตำบล
สามเสนใน อำเภอพญาไท จังหวัดพระนคร
โทร. ๗๓๒๐๕

มีนาคม ๒๕๑๓

เรียนคุณพร รัตนสุวรรณ ที่นับถือ

ผมได้รับหนังสือ “การติดต่อวิญญาน โดยเอสเทลล์
โรเบิร์ตส์” ที่คุณส่งไปเปลี่ยนให้แล้ว จึงขอแสดงความ
ขอบคุณมา ณ ที่นี้ ผมจึงได้ส่งฉบับที่เรียงหน้าผิดและขาด
ตกบกพร่องคืนมาให้

ในจดหมายฉบับก่อน ผมได้บอกว่าผมมีประสบการณ์
เกี่ยวกับวิญญานอยู่หลายครั้ง เพื่อตอบแทนความกรุณาที่
คุณพรได้เปลี่ยนหนังสือเล่มใหม่ให้ไป ผมจึงใคร่จะเล่าให้
ทราบสัก ๒ เรื่อง เพราะคิดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการค้น
คว้าเรื่องวิญญานของคุณพรบ้าง

เรื่องแรกนั้นเกิดขึ้นเมื่อราว พ.ศ. ๒๔๗๐ ขณะนั้น
ผมอายุ ๒๐ กว่า ผมไปนอนพักผ่อนที่ศิริราชพยาบาล เนื่อง

ด้วยนายแพทย์เป็นเพื่อนนักเรียนชั้นเดียวกัน จึงไม่ได้มีการ
ตรวจตรากันอย่างละเอียด สมัยนั้นการฉ้อโกงให้ชาเฉพาะ
แห่งไม่มี เขาจึงจัดการวางยาสลบแก่ผม

ผมได้สังเกตอาการสลบนั้น รู้สึกว่าร่างกายได้เริ่ม
ไม่มีความรู้สึกและนึกให้กระดูกกระดูกไม่ได้ เริ่มแต่ปลาย
นิ้วเท้านิ้วมือก่อน พออาการไม่รู้สึกนั้นขึ้นมาถึงคอกรู้สึก
แน่นเหมือนถูกกดจมอยู่ในน้ำแล้วก็เลยหลับผล็อยไป

ระหว่างที่หลับอยู่นั้น ผมรู้สึกว่าผมลุกขึ้นจากเตียง
ตัวลอยออกไปทางประตูห้อง แล้วเลี้ยวตามทางเดินไปถึงหน้า
ต่าง ข้างนอกหน้าต่างมีต้นมะขามใหญ่ ผมได้ลอยออกไป
นอกหน้าต่าง และไปลอยวนอยู่ที่โคนต้นมะขามประเดี๋ยว
หนึ่ง ก็ลอยต่อออกไปยังกลางสนามหญ้า ซึ่งตรงนั้นมีบ่อ
น้ำ มีร้านต้นไม้ทาสีขาว ๆ ปลุกต้นพวงชมพู คลุมบ่อน้ำอยู่
ผมก็ไปที่บ่อน้ำนั้นอยู่พักหนึ่ง จึงลอยกลับมาในห้องและขึ้น
นอนบนเตียงตามเดิม

ขณะนั้นเองผมก็รู้สึกตื่นขึ้น ในปากผมมีสำลีเต็ม
ได้ยินเสียงหมอสั่งให้เปิดตู้เอายาฉีดยา และเสียงนางพยาบาล

ถามว่ากุญแจอยู่ที่ไหน หมอสั่งว่า ไม่ต้องหากุญแจแล้ว
ให้ทุบกระจกตู้ยาเลย พอเสียงกระจกแตก ผมก็ล้มตาคืน
นางพยาบาลที่ยืนอยู่ข้างเตียงคนไข้ก็ร้องว่า “ฟินแล้ว ๆ”
หมอชะโงกเข้ามาดูแล้วบอกว่า ไม่ต้องฉีดยาแล้ว

ผมถามหมอว่าเกิดเรื่องอะไรกันขึ้น หมอบอกว่าเกิด
อะไรละ ล้อซ็อกไปตั้งหลายนาที่นะซี ผมถามว่าซ็อกยังงัย
หมอบอกว่า หัวใจล้อหยุดเต้นนะซี ผมถามว่าหัวใจหยุด
แล้วเป็นยังงัย หมอตอบว่าหัวใจหยุดเต้นก็คือขาดใจตายไป
แล้วนะซี ถ้าฉีดยาให้เต้นใหม่ไม่ได้ ล้อก็ตายเลยเท่านั้น
ล้อมีโรคอะไรประจำตัวบ้างทำไมไม่บอกอ้อ ผมบอกว่าผม
เป็นมาลาเรียแล้วกลายเป็นโรคโลหิตจาง หมอบอกว่าถ้าอ้อรู้
ว่าล้อเป็นโลหิตจาง อ้อก็ไม่ยกวางยาสลบหรือก นี่เคราะห์ดี
นะที่หัวใจมันกลับเต้นขึ้นมาเองได้ ไม่งั้นล้อเป็นผีไปแล้ว
ต่อจากนั้นหมอก็ให้ยาบำรุงหัวใจและให้นอนนิ่ง ๆ อยู่หนึ่ง
ชั่วโมง

ระหว่างนอนอยู่นั้นผมตั้งใจสงสัยว่า ไอ้ที่ผมฝันเห็น
ว่าตัวลอยออกไปนอกตึกนั้น บ่อน้ำ ต้นมะขามและสิ่งต่าง ๆ

ที่เห็นนั้นมันมีจริงหรือเปล่า ฉะนั้นพอเขาอนุญาตให้ลุกขึ้น
กลับบ้านได้ ผมก็ออกไปดูที่ทางเดิน และไปดูที่หน้าต่าง
ผมเห็นต้นมะขาม สนามหญ้า บ่อน้ำ และต้นพวงชมพู
ที่ขึ้นบนรั้วคลุมบ่ออยู่มีจริง เหมือนอย่างที่เราเห็นในระหว่าง
ผมขาดใจนั้นครบทุกอย่าง ดังนั้นผมจึงเชื่อว่า คนเรานั้นเมื่อ
ขาดใจแล้ว วิญญาณมันก็ออกจากร่างและไม่ได้ไปไหน
มันก็อยู่ในโลกนี้เอง และมันก็มาอยู่ที่ร่างกายของมัน อย่าง
ผมถ้ากลับเข้าร่างไม่ได้ก็คงจะตายไปแล้ว

อีกเรื่องหนึ่ง เกิดขึ้นเมื่อหลังสงครามโลก ครั้งที่ ๒
กล่าวคือพี่ชายผมเป็นมะเร็งที่ท้องน้อยตายไป พอเวลาเที่ยง
พี่สาวผมจะต้องได้กลิ่นน้ำเหลือง เขาก็จุดบู่หรือวางไว้น้ำข้างแก้ว
กาแฟดำเย็น กลิ่นก็หายไป เพราะแกชอบสูบบุหรี่และกิน
กาแฟดำเย็นในเวลาเที่ยงทุกวัน ครั้นผมทราบเข้าก็คิดจะ
ทดลองติดต่อกับวิญญาณของพี่ชายดู

วิธีการของผมก็คือ เอาลูกจ้างผู้หญิงชื่อนางทรัพย์มา
สะกดจิตให้หลับก่อนแล้วเอานางเชอ ซึ่งเป็นญาติกับผู้ตายมา
สะกดให้หลับอีกคนหนึ่ง คราวนั้นก็ส่งนางทรัพย์ให้บอกพี่ชาย

ผมให้มาเข้าตัวนางเชื้อ ปรางค์ร่างนางเชื้อกลายเป็นคน
 ทรงขึ้นมาได้ และสามารถตอบคำถามต่าง ๆ เหมือนอย่าง
 ตัวพี่เขยผมมาพูดเอง แต่นางเชื่อนั้นบอกว่ายังเจ็บที่แผล
 มะเร็งอยู่ ทั้ง ๆ ที่นางเชื้อก็เป็นคนดี ๆ ไม่ได้เป็นอะไร ผม
 จึงจับความได้ว่าการที่วิญญาณของพี่เขยบอกว่าเจ็บปวดอยู่นั้น
 คงเป็นเพราะวิญญาณ มีอุปาทานนั่นเอง ผมทราบว่าพี่เขย
 ผมเป็นคนเชื่อถือในพระพุทธคุณ ผมจึงบอกว่าผมจะอัญเชิญ
 พระพุทธคุณมารักษาให้เอาไหม วิญญาณบอกว่าเอา ผมก็
 ตั้งนะโมว่าอิติปิโสเบาไปที่ตัวนางเชื้อ พร้อมกับบอกว่า ด้วย
 อำนาจของพระพุทธคุณนี้คุณพี่ต้องหายปวดแน่แล้ว และถาม
 ว่ารู้สึกหายปวดหรือไม่ วิญญาณในร่างของนางเชื้อก็รับ
 ว่าค่อยยังชั่วทุเลาการปวดไปแล้ว ผมได้ถามอะไรต่ออะไร
 กับวิญญาณนั้นอยู่นานพอสมควรจึงได้ปล่อยให้ลาไป เท่าที่
 สังเกตดูรู้สึกว่ วิญญาณของผู้ตายนั้นมีความจำเสื่อมไปมาก
 และไม่มีความรู้เรื่องใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นภายหลังการตายเลย
 ผมได้ทดลองเพียงคนเดียวเท่านั้นก็ไม่ได้ทดลองอีก เพราะ
 ผู้หญิงสองคนนั้นได้พากันหนีออกจากบ้านไป เนื่องจากความ

ตัวอย่างผู้ตายแล้วพน

๒๑

กลัว เพราะเขาว่าแลเห็นผู้ตายมาปรากฏให้เห็นบ่อย ๆ ทั้ง
ในเวลาหลับตาและเวลาตื่น แต่เวลาตื่นเห็นเพียงเงา ๆ
เท่านั้น

เท่าที่เล่ามานี้ หวังว่าจะเป็นประโยชน์แก่คุณพบบ้าง
ไม่มากก็น้อย

ขอขอบคุณอีกครั้งที่เปลี่ยนหนังสือให้ใหม่ ส่วน
หนังสือที่คนมานั้นผมแยกส่งมาต่างหาก

ด้วยความนับถือ

ฮู
เออ หงสกุล

จากตัวอย่างที่ท่านได้อ่านมานี้ ท่านจะเห็นได้ว่าคนที่
นอนหลับแล้วฝัน กับคนที่ได้ตายไปนั้นมีลักษณะที่คล้ายคลึง
กันมาก กล่าวคือ ชีวิตในความฝันเกิดจากความนึกคิด
ชีวิตหลังจากตาย ก็เกิดจากความนึกคิดเช่นเดียวกัน
ลักษณะของร่างกายก็คล้ายกันมาก ด้วยเหตุนี้คนที่ไม่
ทราบความจริงเกี่ยวกับเรื่องโอปปาติกะ หรือไม่เชื่อว่าคนเรา
ตายแล้วยังมีชีวิต ก็อาจจะเห็นได้ว่า เรื่องที่คุณเออเล่าให้
ฟังนี้ ก็คือความฝันนั่นเอง แต่ความจริงเรื่องนี้ไม่ใช่ความ

ฝัน เพราะตอนนั้นคุณเอ๋อได้ตายไปชั่วขณะหนึ่ง ขอให้
สังเกตว่า สิ่งที่คุณเอ๋อได้เห็นภายหลังจากการช็อคนั้นตรงกับ
ข้อเท็จจริง ไม่ใช่การนึกเห็นไปเองเหมือนกับในความฝัน
และการเห็นในลักษณะนี้ก็ผิดกับความฝันอีกอย่างหนึ่ง คือ
สิ่งต่าง ๆ ที่เห็นในความฝันจะลบเลือนไปได้ง่ายมาก บาง
คนพอตื่นขึ้นมาไม่นานเท่าไรก็ลืมหมด ไม่ประทับใจ ส่วน
ภาพต่าง ๆ ที่คุณเอ๋อได้เห็นภายหลังจากการช็อคนั้นเป็นภาพ
ประทับใจ การเห็นในลักษณะอย่างนี้ไม่ว่าเวลาจะล่วงเลยมา
สักกี่สิบปีก็จะมีลืม เมื่อนึกขึ้นมาคราวไร ก็จะรู้สึกเห็นได้
ชัดเจนเสมือนกับเพิ่งเห็นมาใหม่ ๆ และโดยปกติการเห็นใน
ลักษณะนี้จะฝังอยู่ในความทรงจำยิ่งกว่าการไปเห็นอะไรมาด้วย
ตาเนื้อเสียอีก นี่คือข้อที่แตกต่างกัน

ตามความรู้สึกส่วนตัวของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่สงสัย
ว่าเรื่องที่เล่ามานี้เป็นความฝัน เพราะตัวอย่างเช่นนี้ข้าพเจ้า
เองก็เคยประสบมาแล้วด้วยตนเอง และที่พบในเอกสารที่
ฝรั่งเขาเขียนเอาไว้ก็มีมากมาย และที่คนไทยเล่าให้ข้าพเจ้า
ฟังก็มีอยู่หลายเรื่อง แต่ไม่มีเรื่องไหนซึ่งมีหลักฐานชัดเจน

พอที่จะทำให้คนสงสัยติดตามพิสูจน์ได้ เหมือนกับเรื่องของ
คุณเอื้อ หงสกุล ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงได้นำมาลงในหนังสือ
วิญญาณและหนังสือเล่มนี้ เพื่อไม่ให้เรื่องนี้ต้องสูญไป และ
ขอได้โปรดเข้าใจไว้ด้วยว่า—

คนเราเมื่อตายแล้ว จะมีลักษณะเหมือนกับที่คุณเอื้อ
เล่าให้ฟังนี้ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าต้องเป็นเช่นนั้นทุก
รายไป เพราะบางคนในขณะที่ตายอาจจะไม่รู้สึกรู้ว่าตัว
เองออกมาจากร่างกายในลักษณะอย่างไร เพราะอาจจะตาย
ในขณะที่ไม่รู้สึกรู้ตัวและหลับอยู่เป็นเวลาชั่วระยะหนึ่ง พอ
ตื่นขึ้นมาก็เห็นตัวเองอยู่ในโลกใหม่ คือในโลกของโอปปา
ติกะ ไม่เห็นสภาพในโลกมนุษย์เลย เช่นอย่างในกรณีของ
คนที่พอจุติแล้ว ก็ไปปฏิสนธิอยู่ในภูมิของโอปปาติกะทันที
โดยไม่เกี่ยวข้องกับโลกมนุษย์ แต่บางคนในระยะแรกก็อาจ
จะอยู่ในโลกมนุษย์ ได้เห็นสภาพในโลกมนุษย์ตามความเป็น
จริง และในเวลาเดียวกันก็ได้เห็นพวกโอปปาติกะ และเห็น
สิ่งแวดล้อมในโลกของโอปปาติกะด้วย อย่างนี้ก็มีเหมือนกัน
แต่อย่างไรก็ดีไม่ว่าคนเราจะตายในลักษณะไหน ชีวิตที่เกิด

ใหม่จะมีหลักเหมือนกันหมดทุกคน กล่าวคือ วิญญาณเป็น
 ผู้สร้างขึ้นมาตามวาทกรรมอยู่ในสันดาน เช่นเดียวกับ
 ชีวิตในความฝัน แต่ก็มีประเด็นแตกต่างกันบางอย่าง
 เพราะวิญญาณที่สร้างชีวิตในความฝัน หรือสิ่งแวดล้อมใน
 ความฝันนั้น เป็นพลังของวิญญาณส่วนน้อย เนื่องจากส่วน
 ใหญ่ยังคงควบคุมร่างกายอยู่ ฉะนั้นรูปร่างในความฝันจึงไม่
 สมบูรณ์และมีชีวิตจริง ๆ เหมือนกับพวกโอปปาติกะ ส่วน
 ชีวิตที่เกิดภายหลังการตาย เกิดจากพลังของวิญญาณทั้งหมด
 เพราะในร่างกายของคนตาย ไม่มีความรู้สึกอะไรเหลืออยู่เลย
 ด้วยเหตุนี้ รูปร่างที่เกิดขึ้นภายหลังการตายจึงมีชีวิต เช่น
 สามารถเห็นอะไร ได้ตรงตามความเป็นจริงเหมือนกับคนอื่น
 สามารถได้ยินเสียงของคนอื่น ส่วนชีวิตในความฝันเห็น
 เฉพาะแต่ภาพที่จิตใจของตัวเองสร้างขึ้น ไม่ได้เห็นของจริง
 อย่างนี้เป็นต้น

หนึ่งการติดต่อกับวิญญาณของผู้ตายโดยวิธีการสะกด
 จิตนั้น โดยธรรมดาแล้วย่อมทำไม่ได้ และถ้าหากจะเป็น
 ไปได้ ผู้ที่ถูกสะกดก็จะเป็นอันตรายถึงกับเสียชีวิตหรือเป็นโรค

ประสาทอย่างร้ายแรงได้ ในกรณีของคุณเอื้อตามทีเล่ามา อาจไม่ใช่เป็นการสะกดจิต แต่เป็นวิธีจูงเพื่อให้นางทรัพย์ กับนางเชื้อเข้าสมาธิไปด้วยตัวเขาเอง จนถึงขั้นที่โอปปาทิกะ จะมาเข้าทรงหรือติดต่อก็ได้ วิธีนี้ถ้าไม่สังเกตให้ดีจะแยกไม่ ออกจาก คนที่ถูกสะกดกับคนที่ถูกจูงให้เข้าสมาธิจนกระทั่ง หลับไปไม่รู้สีกตัวนั้น มีความแตกต่างกันอย่างไร แต่อย่างไร ก็ดีประเด็นนี้เป็นเรื่องค่อนข้างยาวมาก และอีกประเด็นหนึ่ง คือเรื่องการได้กลิ่นก็เป็นเรื่องที่ต้องอธิบายมากเหมือนกัน

ก่อนอื่นจะต้องเข้าใจคำว่า การสะกดจิตเสียก่อน กล่าว คือ ผู้ที่ถูกสะกดจิตนั้นหมายความว่าเขาคงอยู่ในอำนาจจิต ของผู้สะกด ต้องเป็นไปตามคำสั่งของผู้สะกด เพราะฉะนั้น เราจะเห็นได้ว่า จิตของผู้ถูกสะกดไม่ว่างหรือไม่เป็น อิสระ และด้วยเหตุนี้เอง ถ้าหากจะมีวิญญาณที่ไหนมา เข้าทรงจึงเข้าไม่ได้ เพราะการเข้าทรงก็คือการสะกดจิต เหมือนกัน ต่างกันแต่เพียงว่า ผู้ที่มาสะกดเป็นโอปปาทิกะ ไม่ใช่เป็นมนุษย์เท่านั้น เพราะฉะนั้นการสะกดจิตถ้าหาก เป็นการสะกดซ้อนโดยธรรมชาติย่อมทำไม่ได้ เพราะภาวะ

ของจิตใจที่เข้าไปครอบงำต่างกัน สมมติว่าทั้ง ๆ ที่ผู้ถูก
 สะกดตกอยู่ในอำนาจจิตของคนใดคนหนึ่งอยู่แล้ว แต่ก็ยัง
 มีอำนาจจิตของคนอื่น ซึ่งมีภาวะแตกต่างกัน พยายามที่จะ
 เข้าไปครอบงำอีก มันก็จะเป็นเหมือนกับคนบางคนที่ได้รับ
 ความรู้สึกขัดแย้งกันอย่างรุนแรง และถ้าความรู้สึกที่ขัดแย้ง
 นี้เกิดขึ้นในจิตสำนึก เราก็จะแลเห็นว่าคนคนนั้นได้แสดง
 ความกลุ้มใจ หรือแสดงอาการผิดปกติออกมาอย่างไร และ
 เราก็ยังรู้จักสาเหตุได้ง่ายว่า ความรู้สึกที่ขัดแย้งนั้นคืออะไร
 ฉะนั้นจึงมีทางที่จะคลี่คลายได้ง่าย ในเมื่อผู้นั้นมีพื้นฐานที่
 จะคลี่คลายออกได้ง่าย แต่ถ้าหากความรู้สึกที่ขัดแย้งนั้น
 ผั่งลงไปในจิตไร้สำนึกแล้ว และค้นหาไม่พบว่าความขัดแย้ง
 นั้นอยู่ที่จุดไหนหรืออยู่ในเรื่องอะไร ในกรณีอย่างนี้ก็จะ
 ทำให้ผู้นั้นเป็นโรคประสาทได้ง่าย และถ้าขัดกันรุนแรงมาก
 ก็ทำให้เป็นโรคจิตได้ และตราบใดที่ยังค้นหาความขัดแย้ง
 ไม่พบและไม่ได้คลี่คลายออก คนคนนั้นก็จะไม่หายจากการ
 เป็นโรคประสาทหรือโรคจิตเป็นอันขาด นี่คือภัยที่ร้ายแรง

อันที่จริงในชีวิตประจำวันของคนทั่วไป ก็มักจะรับอิทธิพลในลักษณะของการสะกดจิตจากคนอื่นอยู่เสมอ แต่ในเมื่อคนไหนรู้จักปรับความรู้สึกนึกคิดของตัวเองให้เข้ากันได้กับสิ่งที่รับเข้าไปใหม่ ๆ ความขัดแย้งไม่มี จิตใจของเขา ก็ยังเป็นปกติอยู่ได้ แต่ถ้าหากคนไหนปรับให้เข้ากันไม่ได้ และความรู้สึกที่เข้าไปใหม่ ก็เป็นความรู้สึกที่รุนแรงประทับใจมาก และความรู้สึกที่มีอยู่ก่อนก็รุนแรง เมื่อเป็นเช่นนี้การขัดแย้งก็จะมีอยู่อย่างรุนแรง ในกรณีอย่างนี้ก็จะทำให้เป็นโรคประสาทง่ายมาก คนส่วนมากในสมัยปัจจุบันที่เป็นโรคประสาท ที่มีสาเหตุมาจากทางจิตใจนั้นส่วนมากก็เป็นกัน เพราะเหตุนี้ อย่าลืมว่าความรู้สึกที่เกิดขึ้นในจิตสำนึกนั้นทุกอย่างย่อมมีวิบาก คือมีเชื้อของมันเกิดขึ้นในจิตไร้สำนึก และในเมื่อในจิตสำนึกเกิดความขัดแย้งกัน ก็ย่อมหมายถึงว่าความขัดแย้งอันนั้นจะต้องเกิดขึ้นในจิตไร้สำนึกด้วย ความขัดแย้งในจิตสำนึกก่อให้เกิดปฏิกิริยาอย่างไรบ้าง เราสังเกตเห็นได้ง่าย แต่ถ้ามันฝังลงไป ในจิตไร้สำนึกและฝังมานานแล้ว ก็จะสังเกตเห็นได้ยาก แต่จะเห็นหรือไม่เห็นก็ตาม

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในจิตไร้สำนึกนั้น จะต้องก่อให้เกิดปฏิกิริยาต่อระบบอวัยวะภายในเสมอ และทำให้เกิดโรคต่อระบบอวัยวะภายในต่าง ๆ ได้ และบางคนก็อาจจะทำให้เกิดโรคผิวหนังขึ้นได้ ทั้งนี้สุดแล้วแต่จุดอ่อนของร่างกายจะอยู่ที่ไหน หลักวิชาที่อธิบายมาให้ฟังโดยสังเขปนี้จะเห็นได้แล้วว่า การเข้าทรงโดยวิธีการสะกดจิตนี้ ถ้าหากจะเป็นไปได้ก็จะต้องมีอันตรายดังที่กล่าวมานี้

การสะกดจิตอีกแบบหนึ่ง คือการสะกดตัวเอง ซึ่งครั้งแรกอาจจะเกิดจากอิทธิพลของผู้อื่น หรืออาจจะเกิดขึ้นจากการกระทำของตัวเองก็ตาม ผู้ที่สะกดจิตแบบนี้ก็จะเป็นคนทรงไม่ได้เช่นเดียวกัน เว้นไว้แต่ในกรณีที่การสะกดจิตนั้นจะได้กระทำเป็นพิธีกรรม ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ผู้ถูกสะกดเป็นคนทรง แต่ถึงกระนั้นพิธีกรรมที่จัดทำขึ้นนั้นจะต้องมีผลไปในทางจงใจทำให้จิตใจของเขาว่าง ไม่ให้ไปเกาะหรือยึดมั่นอยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างเหนียวแน่น ซึ่งพิธีกรรมเช่นนี้ ได้ช่วยกล่อมเกลาจิตใจของเขาให้ว่างไปโดยลำดับ จนกระทั่งอยู่ในภาวะที่วิญญาณของผู้ใดผู้หนึ่งจะเข้า

มาครอบงำได้ การสะกดจิตแบบนี้มีใช้อยู่ในสมัยโบราณ
ทั่วไป ของไทยก็มีเช่นการเชิญวิญญาณแม่สีเป็นต้น พิธี
กรรมเช่นนี้ก็เรียกว่าเป็นการสะกดจิตเหมือนกัน แต่ที่ถูก
ควรจะเรียกว่าเป็นการจูงใจให้ว่างมากกว่า ฉะนั้นไม่ว่าใน
กรณีใด ๆ ก็ตาม ที่เรากล่าวว่าเป็นการสะกดจิตเพื่อการเข้า
ทรงนั้น ถ้าจิตของผู้ที่เป็นคนทรงไม่ว่าง เพราะไปยึดมันอยู่
ในอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งอย่างเหนียวแน่น ย่อมจะเป็น
คนทรงไม่ได้ ส่วนในกรณีที่เราเห็นว่าเป็นไปได้นั้นเป็น
เพราะการสะกดจิตนั้น ไปทำให้จิตของผู้ที่จะเป็นคนทรงเกิด
ว่างขึ้นมา ซึ่งในกรณีอย่างนี้บางทีก็เป็นไปโดยอัตโนมัติ
กล่าวคือ ผู้ที่เป็นคนทรงนั้นพื้นเดิมเป็นคนทำใจให้ว่างได้
ง่าย และมีตัวเป็นสื่อที่จะเป็นคนทรงได้ สำหรับในกรณี
อย่างนี้ เมื่อมีการสะกดจิตซึ่งจะโดยวิธีไหนก็ตาม ในช่วง
ที่เขากำลังปล่อยใจให้ว่าง เพื่อให้เป็นไปตามคำสั่งของผู้สะกด
นั้น แทนที่เขาจะก้าวต่อไปตามคำสั่งของผู้สะกด จิตใจของ
เขากลับเป็นไปตามความเคยชิน ที่เคยเป็นคนทรงมาแล้วใน
อดีต ซึ่งในกรณีอย่างนี้คนอื่นไม่อาจจะสังเกตได้ หรือแม้

แต่ตัวเองก็สังเกตไม่ได้ นอกจากจะมีความรอบรู้ในเรื่องนี้จริง ๆ เท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม ขอได้โปรดจำไว้ให้แม่นยำว่าผู้ที่จะเป็นคนทรงได้นั้น จิตใจของเขาจะต้องไม่ได้อยู่ในคำสั่งของใครมาก่อน คือไม่ไปยึดมั่นอยู่ในอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ใจของเขาจะต้องว่างหรือเป็นอิสระพอสมควร จึงจะมีใครมาเข้าทรงได้ เพราะฉะนั้นอย่าลืมว่าการสะกดจิตเพื่อให้มีผลในการเข้าทรงนั้น ต้องเป็นการสะกดเพื่อให้ใจของเขาว่าง ซึ่งการสะกดแบบนี้ ก็คือการจูงให้จิตของเขาว่างนั่นเอง การสะกดจิตในรายที่มีผลทำให้ผู้ถูกสะกดระลึกชาติได้หรือระลึกย้อนหลังได้ ก็อยู่ในกฎอันเดียวกันนี้ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ผู้ถูกสะกดจะต้องเป็นคนมีพื้นฐานสมารถดีมาก่อน หรือเป็นคนเคยมีความสามารถในทางระลึกชาติได้มาแล้วในอดีตชาติ จึงจะมีผลดังที่กล่าวมาได้

กลืนของโอปปาทิกะ

ในจดหมายของคุณเอื้อ หงสกุล ได้เล่าไว้ตอนหนึ่งว่า
 “พี่เขยของเขาเป็นมะเร็งที่ท้องน้อยตายไป พอเวลาเที่ยงพี่สาวของเขาจะต้องได้กลืนน้ำเหลือง เมื่อพี่สาวของเขาจุดบู่หรือ

ไว้ข้างแกว้ากาแฟดำเย็น กลิ่นก็หายไป เพราะแกชอบสูบบุหรี่
และกินกาแฟดำเย็นในเวลาเที่ยงทุกวัน” จากเรื่องที่คุณเอื้อ

เล่าไว้นี้ ผมเองก็มีความสงสัยจึงได้กราบเรียนถามโอปปาทิกะ
องค์หนึ่ง และท่านได้กรุณาอธิบายให้ฟังดังต่อไปนี้

โดยธรรมดา พวกโอปปาทิกะทุกคนก็มีกลิ่น ซึ่งสุด
แล้วแต่ตัวเองจะอยู่ในภูมิไหน เหมือนกับคนในโลกมนุษย์
ซึ่งกลิ่นตัวเหมือนกันบ้าง ไม่เหมือนกันบ้าง สำหรับในบาง
กรณีที่บุคคลบางคนรู้สึกได้กลิ่นของพวกโอปปาทิกะนั้น ความ
จริงเป็นกลิ่นประจำตัวของเขา ซึ่งทุกคนที่อยู่ในภูมินั้นมัก
จะต้องมีกลิ่นคล้ายคลึงกันเช่นนั้นเสมอ แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า
ทุกคนที่ตายไปแล้วจะต้องมีกลิ่นเหม็นเหมือนกับ
กลิ่นน้ำเหลือง หรือกลิ่นเหม็นอย่างนั้นอย่างนี้ ซึ่งเป็นกลิ่น
ของศพที่ตาย ประเด็นนี้โปรดพิจารณาให้ละเอียด คนที่ตาย
ไปแล้วย่อมไปเกิดใหม่และมีร่างกายใหม่ เพราะฉะนั้นกลิ่น
ของศพจึงไม่เกี่ยวข้องอะไรกันเลย แต่คนส่วนมากมักจะเข้าใจ
ผิดในเรื่องนี้ ซึ่งความเป็นจริงแล้วกลิ่นเหม็นที่บางคนรู้
สึกเหมือนกลิ่นศพนั้น ก็คือกลิ่นประจำตัวสำหรับผู้ที่อยู่ใน

ภูมินั้น ๆ เพราะฉะนั้นจึงเป็นข้อสังเกตอยู่อย่างหนึ่งว่า
สำหรับในกรณีที่เป็นเรื่องจริงไม่ใช่เรื่องของอุปาทาน ถ้าหาก
ได้กลืนเห็มนักก็หมายความว่า ผู้ที่ตายไปอยู่ในภูมิที่ไม่ดี

แต่อย่างไรก็ดี การที่ญาติพี่น้องได้กลืนเห็มนของผู้ที่
ตายไปนั้น ไม่ได้หมายความว่าคนนั้นจะต้องไปอยู่ในภูมิที่
ไม่ดีเสมอไป เพราะยังมีสาเหตุอีกอันหนึ่งที่ทำให้ได้กลืน
เห็มน กล่าวคือ บางคนในขณะที่ยังอยู่ในโลกมนุษย์เคยได้
ยินได้ฟังอยู่เสมอว่า ถ้าคนที่ตายไปมาหา จะต้องได้กลืน
เห็มนเหมือนศพ และก็มีอุปาทานอันนี้ฝังอยู่ในใจ เพราะ
ฉะนั้นคนบางคนทั้งที่ตัวเองอยู่ในภูมิที่ไม่มีกลืนเห็มน แต่
เมื่อมาหาญาติพี่น้อง และปรารถนาที่จะให้เขารู้ว่าตนเองมา
จากอุปาทานที่เคยมีอยู่นั้นก็จะบันดาลให้เกิดกลืนเห็มนขึ้นมา
โดยอัตโนมัติ คือไม่ใช่กลืนที่เขาทำให้เกิดขึ้นด้วยความตั้งใจ
เว้นไว้แต่เขาจะอยู่ในภูมิสูงจึงจะทำได้ แต่โดยธรรมดาผู้ที่
อยู่ในภูมิสูงจะไม่ทำให้เกิดกลืนเห็มน เขาอาจจะใช้วิธีการ
อย่างอื่นที่ดีกว่านี้ได้เพื่อให้ญาติรู้ว่าเขามาหา ส่วนผู้ที่มียุ
ในภูมิต่ำจะไม่สามารถสร้างกลืนอย่างนั้นอย่างนี้ให้เกิดขึ้นได้

ตามความตั้งใจได้ เช่นบางคนอาจจะบันดาลให้ญาติหรือเพื่อนได้กลิ่นหอมของดอกไม้เพื่อเป็นสัญญาณลักษณะในการติดต่อก็ได้ แต่ก็ขอให้สังเกตว่า กลิ่นที่เกิดจากอุปาทานหรือที่เกิดจากความรู้สึกที่ฝังใจ มาตั้งแต่ในสมัยยังเป็นมนุษย์นั้น กลิ่นจะออกมาในรูปอย่างเดียวกับที่เขาสู้อุปาทาน แต่ถ้าหากเป็นกลิ่นที่เกิดจากการกระทำของเขาจริง ๆ คือไม่ใช่เกิดจากอุปาทานโดยตรง ซึ่งหมายความว่าเมื่อเขาต้องการจะให้เกิดกลิ่นอะไรเขาก็ทำได้ ในกรณีอย่างนี้ต้องเป็นเรื่องของผู้ที่อยู่ในภูมิสูงเท่านั้นจึงจะทำได้

วิธีศึกษาเรื่องตายแล้วเกิดที่จะทำให้เข้าใจง่าย ก็คือศึกษาเรื่องความฝันให้เข้าใจทุกแง่ทุกมุม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความฝันในรายที่เป็นความจริง เช่นอย่างเรื่องของคุณเอื้อหงสกุล เป็นต้น เพราะเรื่องราวในความฝันเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดว่า ร่างกายเกิดมาจากวิญญาณ และร่างกายในความฝันในรายที่เป็นเรื่องจริงนั้น ก็แสดงให้เห็นว่ามีอวัยวะต่าง ๆ เช่น ตา หู จมูก ลิ้น เป็นต้น เหมือนกับกายเนื้อทุกประการ ขอให้พิจารณาเรื่องของคุณเอื้อให้ละเอียด ซึ่ง

อันที่จริงเรื่องของคุณเอื้อ หงสกุลนี้ ไม่ใช่เป็นความฝันเหมือน
 อย่างของคนทั่ว ๆ ไป แต่เป็นข้อเท็จจริงที่แสดงให้เห็นว่า
 คนเราในขณะที่กำลังจะตาย จะมีตัวตนเกิดขึ้นในลักษณะ
 อย่างไร จากตัวอย่างอันนี้แม้เพียงรายเดียว ก็สามารถที่จะ
 ยืนยันได้ว่า คนเราตายแล้วต้องเกิดอีกแน่ ซึ่งชีวิตที่เกิด
 ใหม่ก็เหมือนกับชีวิตในความฝัน และชีวิตประเภทนี้ พระ-
 พุทธเจ้าทรงเรียกว่าโอปปาติกะ รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้
 ผู้ที่สนใจสามารถที่จะอ่านได้จากหนังสือเรื่อง **ผีและเทว-**
คามจริง ซึ่งเป็นการเขียนจากหลักฐานในพระไตรปิฎก
 และอีกเรื่องหนึ่งคือเรื่อง **สู่แสงสว่าง** หนังสือเล่มนี้ได้
 อธิบายเกี่ยวกับเรื่องความฝันไว้อย่างละเอียด จากหลักฐาน
 ในคัมภีร์พุทธศาสนา และชี้ให้เห็นว่าโอปปาติกะเกิดขึ้นได้
 อย่างไร? มนุษย์พวกแรกในโลกนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร? มา
 จากไหน ซึ่งก็เป็นการเขียนโดยอ้างอิงหลักฐานจากคัมภีร์พระ-
 ไตรปิฎกเช่นเดียวกัน หนังสือเล่มนี้เพียงจะเขียนและพิมพ์
 เสร็จแล้วเมื่อไม่นานมานี้เอง หนังสือทั้งหมดนี้จะหาได้จาก
 สำนักค้นคว้าทางวิญญาณ

อันที่จริง เรื่องความฝันส่วนมากเป็นเรื่องที่ไร้สาระ
แต่ถึงกระนั้น เราก็ต้องรู้ว่าเพราะเหตุไรเรื่องความฝันส่วน
มากจึงเป็นเรื่องไม่จริง และเพราะเหตุไร ความฝันบางอย่าง
จึงเป็นเรื่องจริง ต้องสามารถแยกประเด็นต่างๆออกพิจารณา
ได้ ซึ่งในเมื่อเข้าใจเหตุผลโดยตลอดแล้ว ก็จะเหลือข้อ
เท็จจริงที่ทำให้เราเชื่อแน่ว่า ชีวิตของคนเราก็เกิดมาจาก
วิญญาณของเรานั้นเอง ซึ่งตัวอย่างที่เห็นได้ง่ายก็คือ ชีวิต
ในความฝันในรายที่เป็นความจริง และในเมื่อเราเข้าใจ
เรื่องชีวิตในความฝันได้อย่างแจ่มแจ้งแล้ว ก็จะได้โดยไม่
ยากว่า คนเราตายแล้วก็ต้องเกิดอีกแน่นอน คนเราจะต้อง
มีการเวียนว่ายตายเกิดกันไปเรื่อย ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด ตราบใดที่
ตัณหายังมีอยู่ในสันดาน การปฏิสนธิจะต้องมีอยู่เรื่อย ๆ
ตามหลักที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้

ข้าพเจ้าคิดว่า ปัญหาเรื่องตายแล้วเกิดนั้น ถ้าได้
ศึกษามาตามแนวนี้ ก็จะทำให้เข้าใจง่าย และในเมื่อเรื่อง
นี้สามารถเข้าใจกันได้ง่าย ๆ แล้ว ในไม่ช้าความเชื่อในเรื่อง
นี้ก็จะแพร่หลายไปทั่ว และคนทั้งหลายก็จะเห็นว่าปัญหา

เรื่องตายแล้วเกิดเป็นเรื่องธรรมดาเหมือนกับเมื่อเรานอนหลับแล้วฝัน เพราะใคร ๆ ก็เข้าใจและเชื่อ แม้กระทั่งเด็ก ๆ ก็สามารถที่จะสอนให้เข้าใจ และให้เกิดความเชื่อได้ด้วย ความเชื่อในเรื่องตายแล้วเกิดนั้น ขึ้นอยู่กับความเข้าใจว่า “วิญญานเป็นผู้สร้างชีวิต” และเข้าใจว่า “ใครจะเกิดมาเป็นอย่างไร ก็สุดแล้วแต่วิบากที่สะสมไว้ในวิญญาน” ความเข้าใจและความเชื่อในเรื่องนี้ท่านจะเห็นได้ว่า เป็นรากฐานสำคัญยิ่งที่จะทำให้คนเรามีศีลธรรมเกิดจากตัวเองคือทำให้มีหิริและโอตตปปะ ข้าพเจ้าได้พยายามอธิบายเรื่องนี้ให้คนทั้งหลายเข้าใจและเชื่อมั่นมาแล้ว และเรื่องตายแล้วเกิดต่อไปนี้เป็นเรื่องที่ข้าพเจ้าได้เขียนไว้ในเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ ขอให้ท่านลองศึกษาเปรียบเทียบกับแนวความคิดในปัจจุบัน แล้วท่านจะได้รับความรู้ในเรื่องนี้กว้างขวางออกไปอีก

ตายแล้วเกิด

ปัญหาเรื่อง “ตายแล้วจะเกิดอีกหรือไม่” เป็นปัญหาที่จำเป็นสำหรับคนทุกคน และดูเหมือนจะเป็นปัญหาที่คนสนใจกันทั่วโลก ในทางพุทธศาสนาถือว่า คนที่ไม่เชื่อว่าตายแล้วเกิดเป็น **มิจฉาทิฏฐิ** มิจฉาทิฏฐิแปลว่า ความเห็นผิด ซึ่งหมายถึงผิดจากความเป็นจริง จากเรื่องพุทธประวัติแสดงให้เห็นเราทราบว่า ในคืนวันวิสาขะซึ่งเป็นคืนวันตรัสรู้ นั้น พระพุทธองค์ได้สำเร็จญาณ ๓ อย่างคือ :—

๑. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ แปลว่า ญาณที่เป็นเหตุให้ระลึกชาติได้
๒. จุตูปปาตญาณ แปลว่า ญาณที่รู้ในเรื่อง จุตีและปฏิสนธิของสัตว์ทั้งหลาย
๓. อาสวกขยญาณ แปลว่า ญาณที่เป็นเหตุทำให้อาสวะหมดสิ้นไป

จากเรื่องญาณทั้ง ๓ นี้ แสดงให้เห็นว่า พระองค์
ทรงสามารถระลึกชาติได้ คือระลึกได้ทั้งชาติของพระองค์
เองและของคนอื่นด้วย และทรงสามารถทราบเรื่องการ
เกิดและการตายของสัตว์ทั้งหลายเป็นอย่างดีด้วย คำว่า
ญาณ ในที่นี้หมายถึง ปัญญาที่แจ่มใสและว่องไวมาก
พระองค์ทรงพระประสงค์ที่จะทราบว่า ใครเคยเกิดเป็นอะไร
มาในชาติก่อน ? ใครจะตายเมื่อไร ? และจะไปเกิดในที่
ไหน ? เมื่อพระองค์ทรงเข้าฌานสำรวจจิตให้เป็นสมาธิ
เพียงชั่วขณะจิตเดียวเท่านั้น ก็จะได้คำตอบที่ถูกต้องมุด
ขึ้นมาอย่างรวดเร็วมาก คำว่า ญาณ หมายถึงความรู้
ชนิดนี้

อนึ่ง จากเรื่องญาณ ๓ นี้เอง ที่ทำให้เรามองเห็น
แง่คิดอย่างหนึ่งว่า คนเราจะรู้เรื่องกรรมได้อย่างชัดเจนก็
ต่อเมื่อมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องตายแล้วเกิด พอที่จะ
ทำให้เราหยั่งรู้ได้อย่างสนิทใจว่า เราเคยเกิดมาแล้วแน่
และในเมื่อยังมีกิเลสอยู่อย่างนี้ ตายแล้วก็ต้องเกิดอีกแน่

ถ้าไม่รู้และไม่เชื่อเรื่องตายแล้วเกิด ก็ย่อมจะไม่เชื่อกฎของ
กรรมซึ่งมีหลักตายตัวว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว”
และถ้าไม่เชื่อกฎของกรรมอย่างลึกซึ้ง ก็ย่อมเป็นไปไม่ได้
ที่จะเอาชนะกิเลส ความรู้เรื่องตายแล้วเกิด ความรู้
เรื่องกฎของกรรม เป็นพื้นฐานสำคัญของการละกิเลส
หรือการกล่อมเกลากิเลส ผู้มีหน้าที่อบรมศีลธรรมให้กับ
สังคม หากไม่มีความรู้แตกฉานพอสมควรในเรื่องตายแล้ว
เกิด ในเรื่องกฎของกรรม ถ้าถูกถามปัญหาเกี่ยวกับเรื่อง
นี้ไม่สามารถให้ความกระจ่างแก่ผู้ถามได้ การอบรมศีลธรรม
จะไม่ได้ผลเท่าที่ควรจะได้ เพราะตามหลักการของการอบรม
ศีลธรรมอย่างถูกต้องตามแบบธรรมชาติดิจจริง ๆ นั้น ศีลธรรม
จะเกิดจากหัวใจได้จริง ๆ ก็ต่อเมื่อผู้รับการอบรมมี
ความเชื่อด้วยการเข้าใจเหตุผลจริง ๆ ว่า การตายแล้ว
เกิด และกฎของกรรม เป็นความจริง

การอบรมศีลธรรมเท่าที่กระทรวงศึกษาได้กำหนด
ไว้ในหลักสูตร การอบรมศีลธรรมทั่ว ๆ ไป โดยพระสงฆ์

ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้ต่าง ๆ นั้น ถ้าหากจะมีกรณีใดที่ได้ผล
น้อย ขอให้ใส่ใจถึงเรื่องเหล่านี้ดูบ้าง ที่ได้ผลน้อย เป็น
เพราะผู้รับการอบรมไม่มีพื้นฐานเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจ
และความเชื่อในเรื่องเหล่านี้เลยจริงหรือไม่? นักศึกษาขอ
ได้โปรดนึกถึงเรื่องมรรค ๘ มรรค ๘ เป็นหลักการสำคัญ
ที่สุดของพุทธศาสนา เป็นแนวทางที่จะทำให้เราหยั่งรู้ได้
เป็นอย่างดีว่าการกระทำนั้น ๆ ผิดหรือถูกอย่างไร? การ
ดำเนินชีวิตประจำวัน ได้อยู่ในทางแห่งความพ้นทุกข์ หรือ
อยู่ในทางแห่งความทุกข์? การอบรมศีลธรรมจะได้ผล หรือ
ไม่ได้ผลอย่างไร?

มรรค ๘ เริ่มต้นด้วยเรื่อง สัมมาทิณฺฐิ ความ
เห็นชอบ ข้อต่อ ๆ ไปคือ สัมมาสังกัปปะ ความคิด
ชอบ สัมมาวาจา พูดชอบ สัมมากัมมันตะ ทำชอบ
สัมมาอาชีวะ อาชีพชอบ สัมมาวายามะ พยายามชอบ
สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ สัมมาสมาธิ ความแน่วแน่ชอบ
ขอให้พิจารณาเรื่องมรรค ๘ นี้ให้ซึ่ง มรรค ๘ เป็น

ปัจจัยซึ่งกันและกันเกี่ยวโยงถึงกันหมดทุกข้อ ข้อที่ควรจะ
พิจารณาให้มากที่สุดคือข้อแรก สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ
เพราะความเห็นหรือทรรศนะของคนเรานั้น ถ้าถูกแล้ว
ความคิดก็ย่อมจะถูก การพูด การกระทำและข้ออื่น ๆ ก็
ย่อมจะถูกตามไปด้วยทั้งหมด แต่ถ้าตรงกันข้ามคือ ทรรศนะ
ความเห็นหรือความเข้าใจผิด ความคิด การพูด การกระทำ
และข้ออื่น ๆ ก็ย่อมจะต้องผิดตามกันไปทั้งหมด การ
อบรมศีลธรรมในสังคม จุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อให้สังคมมีการ
พูด การกระทำ และการประกอบอาชีพถูกต้องตามกฎหมาย
และศีลธรรม ถ้าคนเรามีการพูด การกระทำ การประกอบ
อาชีพเป็นไปในทางที่ถูก สัมคมก็จะอยู่ร่วมกันด้วยความ
เป็นสุข อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ไม่มีการเบียดเบียนกันและ
กัน ขอให้ตระหนักให้มาก จากเรื่องมรรค ๘ นี้ เราเห็น
ได้อย่างชัดเจนว่า คนเราจะมีศีลธรรม ก็ต่อเมื่อมีทรรศนะ
หรือความเห็นถูกนั้น พระพุทธองค์ทรงอธิบายไว้หลายนัย
ตั้งแต่ ๑ นัยไปจนถึง ๘ นัย ซึ่งมีความหมายพ้อง ๆ ที่คนเราจำเป็น

ต้องมีก่อน จนกระทั่งถึงนัยที่ลึกซึ้ง ซึ่งเป็นความหมายชั้น
สูงเหมาะสำหรับผู้ที่ได้เรียนมามากแล้ว นัยเบื้องต้นที่จำ
เป็นสำหรับปลูกฝังก่อนก็คือ ความเห็นว่า “ตายแล้วเกิด”
ความเห็นว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ความเห็นว่า
“ความดีหรือความชั่วที่ทำได้ทำไว้ แม้หากว่าจะยังไม่
ได้รับผลในชาตินี้ ก็ต้องได้รับผลในชาติหน้าไม่ชาติ
ใดก็ชาติหนึ่ง” ความเชื่อด้วยการเข้าใจอย่างมีเหตุผลใน
เรื่องสังสารวัฏ และในเรื่องกฎของกรรมนี้ เป็นหลักสำ-
คัญมาก การที่ข้าพเจ้านำเรื่องนี้มาเขียน ก็เพราะได้เล็งเห็น
แล้วว่า การที่สังคมในปัจจุบันนี้มีความเสื่อมโทรมในทาง
ศีลธรรม ก็เพราะสังคมทั่วไปขาดความรู้ความเข้าใจและ
ความเชื่อในเรื่องนี้อยู่มาก

การเวียนว่ายตายเกิด เป็นหลักความจริงอย่าง
หนึ่งของมนุษยชาติ เป็นหลักความจริงที่สามารถพิสูจน์
ได้ด้วยข้อเท็จจริง ไม่ใช่เรื่องเหลวไหลหรือเป็นเรื่องงม-
งายอย่างที่นักศึกษบางคนเข้าใจ การเวียนว่ายตายเกิด

หรือกฎแห่งสังสารวัฏนี้เป็นกฎสากล เป็นหลักความจริง
 ของทุกสิ่งทุกอย่าง แม้กระทั่งสิ่งที่ไร้ชีวิต ถ้าเรามีความ
 รู้อย่างละเอียดในเรื่องของวัตถุ ก็จะพบว่าทุกอย่างได้อยู่ใน
 กฎของสังสารวัฏ ทุกสิ่งมีความหมุนเวียน เช่นน้ำในแม่น้ำ
 ลำคลอง เมื่อถูกความร้อนเผา น้ำก็กลายเป็นไอ เป็น
 เมฆ แต่แล้วในที่สุดก็เป็นฝนตกลงมาเป็นน้ำอยู่ในแม่น้ำ
 ลำคลองอีก ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีการหมุนเวียนเช่นนั้นเสมอ
 การหมุนเวียนในลักษณะเช่นนั้นแหละ ที่ทางพุทธศาสนา
 เรียกว่า สังสารวัฏ คำว่า สังสารวัฏ แปลว่า วงจรแห่ง
 การหมุนเวียน หรือการหมุนเวียนที่เป็นวงกลม การเวียน
 วายตายเกิดที่เรียกว่าเป็นสังสารวัฏ ก็เพราะเมื่อมีการตาย
 แล้ว ก็จะต้องมีการเกิดขึ้นอีก เมื่อมีการเกิดใหม่ขึ้นอีก
 ก็จะต้องมีการตายอีก ถ้าหากเราเข้าใจว่า สังสารวัฏ เป็น
 กฎความจริงอย่างหนึ่งของโลก ปัญหาเรื่องตายแล้วจะเกิด
 อีกหรือไม่ ก็จะไม่เป็นปัญหาที่ยากสำหรับเราอีกต่อไป แต่
 อย่่างไรก็ตาม ทางพุทธศาสนาสอนว่า จะเชื่ออะไร จะ

ต้องพิสูจน์ให้เห็นความจริงก่อน เพราะฉะนั้น ก่อนที่
เราจะเชื่อเรื่องนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าควรจะได้มีการพิสูจน์ให้
เห็นความจริง ด้วยตัวเองเสียก่อน ไม่ควรจะด่วนเชื่ออะไร
กันง่ายเกินไป

การพิสูจน์เรื่องตายแล้วเกิด ในขั้นแรกควรจะหยิบ
เหตุผลของฝ่ายค้าน คือฝ่ายที่ไม่เชื่อขึ้นมาพิจารณาก่อน
บางที่จะทำให้การเข้าใจปัญหาเรื่องนี้น่าง่ายขึ้น

โดยปกติ ผู้ที่ไม่เชื่อว่าตายแล้วเกิด เห็นว่าตายแล้ว
ก็สูญ ไม่มีวิญญาณไปเกิดใหม่นั้น เป็นเพราะเขายึดอยู่ใน
เหตุผลดังต่อไปนี้ คือ:—

๑. คนที่ตายไปแล้วไม่มีแม่แต่คนเดียวที่กลับ
มาบอก ตายแล้วก็เห็นหายสาบสูญไปหมดทุกคน
แม่จะมีตัวอย่างที่เล่ากันในปัจจุบันนี้ว่า มีคนระลัก
ชาติได้ แต่เรื่องที่เล่ากันนั้นก็น่าสงสัยทำให้สงสัย
แคลงใจทำให้เชื่อไม่ลง ซึ่งอาจจะเป็นเพราะผู้เล่า
กล่าวไม่ละเอียดไม่ถูกต้องตามข้อเท็จจริงทุกอย่าง หรือ

เหตุไรจึงจำชาติก่อนไม่ได้

๔๕

อาจจะ^๘เป็นเพราะผู้^๙เล่ากล่าว^{๑๐}เพิ่มเติม หรือ^{๑๑}ไม่^{๑๒}ก็ตัด
ทอน^{๑๓}สิ่งที่^{๑๔}จำเป็น^{๑๕}ที่^{๑๖}ควร^{๑๗}จะต้อง^{๑๘}รู้^{๑๙}ออกไปเสีย หรืออาจ
จะ^{๒๐}เป็นเพราะเหตุ^{๒๑}ไร^{๒๒}ก็ตาม สรุ^{๒๓}ป^{๒๔}แล้ว^{๒๕}ก็^{๒๖}คอ^{๒๗} ทำให้^{๒๘}เชอ^{๒๙}
ไม่^{๓๐}ลง เชอ^{๓๑}ไม่^{๓๒}สนิท^{๓๓}ใจ และ^{๓๔}แม้^{๓๕}จะมี^{๓๖}ผู้^{๓๗}อวด^{๓๘}อ้าง^{๓๙}บาง^{๔๐}คน
ที่^{๔๑}ผก^{๔๒}ผัน^{๔๓}ใน^{๔๔}ทาง^{๔๕}สมา^{๔๖}ธิ^{๔๗}แล้ว^{๔๘}อ้าง^{๔๙}ว่า^{๕๐}ระ^{๕๑}ล^{๕๒}ก^{๕๓}ชา^{๕๔}ติ^{๕๕}ได้^{๕๖}ก็^{๕๗}ตาม ก็
มี^{๕๘}เหตุ^{๕๙}ผล^{๖๐}ไม่^{๖๑}พอ^{๖๒}ที่จะ^{๖๓}ทำ^{๖๔}ให้^{๖๕}เชอ^{๖๖}ถอ^{๖๗}ได้^{๖๘}อย่าง^{๖๙}สนิท^{๗๐}ใจ^{๗๑}อยู่
น^{๗๒}น^{๗๓}เอง

สำหรับ^{๗๔}เหตุ^{๗๕}ผล^{๗๖}ของ^{๗๗}ฝ่าย^{๗๘}ค่าน^{๗๙}ที่^{๘๐}อ้าง^{๘๑}มานี้ เรา^{๘๒}อาจ^{๘๓}จะ^{๘๔}ช
แจง^{๘๕}ให้^{๘๖}เข้า^{๘๗}ใจ^{๘๘}ได้^{๘๙}ไม่^{๙๐}สู้^{๙๑}ยาก^{๙๒}นัก^{๙๓}ว่า เหตุ^{๙๔}ผล^{๙๕}เท่า^{๙๖}ที่^{๙๗}อ้าง^{๙๘}มานั้น^{๙๙}แสดง
ให้^{๑๐๐}เห็น^{๑๐๑}ว่า^{๑๐๒}ที่^{๑๐๓}ไม่^{๑๐๔}เชอ^{๑๐๕}ก็^{๑๐๖}เพราะ^{๑๐๗}ขาด^{๑๐๘}ความ^{๑๐๙}คิด^{๑๑๐}ที่^{๑๑๑}ละ^{๑๑๒}เอียด และ^{๑๑๓}ไม่
รู้^{๑๑๔}ถึง^{๑๑๕}ข้อ^{๑๑๖}เท็จ^{๑๑๗}จริง^{๑๑๘}บาง^{๑๑๙}ประการ^{๑๒๐}ของ^{๑๒๑}ชีวิต

คน^{๑๒๒}ที่^{๑๒๓}ตาย^{๑๒๔}ไป^{๑๒๕}แล้ว^{๑๒๖}ที่^{๑๒๗}ไม่^{๑๒๘}กลับ^{๑๒๙}มา^{๑๓๐}บอก^{๑๓๑}ว่า ตน^{๑๓๒}เอง^{๑๓๓}ได้^{๑๓๔}ไป
เกิด^{๑๓๕}ที่^{๑๓๖}นั้น^{๑๓๗}ที่^{๑๓๘}นี้ ได้^{๑๓๙}ไป^{๑๔๐}เกิด^{๑๔๑}เป็น^{๑๔๒}อย่าง^{๑๔๓}นั้น^{๑๔๔}อย่าง^{๑๔๕}นั้น^{๑๔๖}นั้น^{๑๔๗}นั้น^{๑๔๘} ความ^{๑๔๙}จริง
ทุก^{๑๕๐}คน^{๑๕๑}ก็^{๑๕๒}ได้^{๑๕๓}กลับ^{๑๕๔}มา^{๑๕๕}บอก^{๑๕๖}แล้ว^{๑๕๗}ทั้ง^{๑๕๘}สน เพราะ^{๑๕๙}ทุก^{๑๖๐}คน^{๑๖๑}ที่^{๑๖๒}เกิด
มานี้^{๑๖๓}ต่าง^{๑๖๔}ก็^{๑๖๕}ได้^{๑๖๖}เคย^{๑๖๗}เกิด^{๑๖๘}มา^{๑๖๙}แล้ว^{๑๗๐}ใน^{๑๗๑}ชาติ^{๑๗๒}ก่อน และ^{๑๗๓}บาง^{๑๗๔}คน^{๑๗๕}ก็^{๑๗๖}อาจ^{๑๗๗}จะ
กลับ^{๑๗๘}มา^{๑๗๙}เกิด^{๑๘๐}อยู่^{๑๘๑}ใน^{๑๘๒}หมู่^{๑๘๓}ญาติ^{๑๘๔}เกา^{๑๘๕}แก่^{๑๘๖}ของ^{๑๘๗}ตน^{๑๘๘}เสีย^{๑๘๙}ด้วย^{๑๙๐}ซ้ำ^{๑๙๑}ไป แต่
เพราะ^{๑๙๒}เหตุ^{๑๙๓}ที่^{๑๙๔}จำ^{๑๙๕}ไม่^{๑๙๖}ได้ จึง^{๑๙๗}ไม่^{๑๙๘}อาจ^{๑๙๙}ที่^{๒๐๐}จะ^{๒๐๑}บอก^{๒๐๒}ได้ ทำ^{๒๐๓}ไม่^{๒๐๔}จึง^{๒๐๕}จำ

ไม่ได้ นี่คือนิยามสำคัญที่ควรจะต้องศึกษาให้เข้าใจ ความจริง การที่เราจำชาติก่อนไม่ได้ ก็เพราะความจำเป็น เรื่องที่เกี่ยวของอยู่กับสมองอย่างใกล้ชิดที่สุด ขอให้สังเกตดูเด็ก ๆ เราทุกคนเคยเป็นเด็กทารก แต่มีใครบ้างที่จำความในสมัยที่ยังอยู่วัยเล็ก ๆ เช่นนั้นได้ ตอนที่มียุได้ ๒—๓ เดือน หรือปี ๒ ปีแรกนั้น และทำไมในเมื่อมีอายุมากแล้ว ความจำจึงเสื่อม ผู้ที่เป็นโรคสมองบางอย่างหรือเกิดพิการขึ้นที่สมอง ความจำก็เสื่อม ในบางกรณีถึงขนาดจำอะไรไม่ได้เลยก็มี คนที่ตายแล้วเกิดใหม่ สมองไม่เพียงแต่เสื่อมคุณภาพ แต่สมองได้ถูกเปลี่ยนใหม่ทั้งหมด เมื่อเป็นเช่นนั้น จะให้ระลึกชาติได้อย่างไร

อึ้ง บางคนเมื่อทราบเช่นนั้นแล้ว อาจจะสงสัยขึ้นมาอีกว่า เมื่อความจำ เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสมอง และเพราะสมองได้เปลี่ยนใหม่จึงจำอะไรไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น เหตุไฉนพระพุทธองค์จึงทรงระลึกชาติได้ และทำไมบางคนจึงจำชาติก่อนของตนได้ เรื่องระลึกชาติได้ของพระพุทธองค์กับของคนบางคนนั้น ไม่ขัดแย้งกับเรื่องที่กำลังกล่าวมา

เหตุไรจึงจำชาติก่อนไม่ได้

๔๗

แล้วหรือ ? หรือว่าเรื่องระลึกชาติได้เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้
เลย ? เราควรจะเชื่ออย่างใดกันแน่ ? บางคนอาจจะสงสัย
อย่างนี้ และเพราะสงสัยอย่างนี้ จึงทำให้ไม่อาจจะเชื่อเรื่อง
ชาติหน้าได้

สำหรับในกรณีนี้ ควรจะทราบความจริงให้ละเอียด
อีกสักเล็กน้อย ที่จริงที่ว่าความจำเป็นเรื่องเกี่ยวกับสมองนั้น
ความจริงไม่ใช่สมองเป็นผู้จดจำเหตุการณ์ต่าง ๆ ความ
จำไม่ใช่ถูกบันทึกไว้ใน^๕เนื้อสมอง อย่างที่คนส่วนมาก
เข้าใจ ที่แท้ความจำเป็นคุณสมบัติของวิญญาณ ความจำ
ภาษาบาลีเรียกว่า สัมมุตตะปิยะ สัมมุตตะปิยะเป็นเจตสิกอย่างหนึ่ง คำว่า
เจตสิก แปลว่า คุณสมบัติของใจ เรื่องของใจ
เกิดมาจากใจโดยตรง ใจก็คือวิญญาณ เหตุการณ์ต่าง ๆ
ที่ใจได้ผ่านมาแล้วถูกเก็บไว้ในใจ เช่นเดียวกับคุณสมบัติ
ของความเป็นต้นไม้ได้ถูกเก็บไว้ในเมล็ด เมื่อเมล็ดได้
ถูกนำไปเพาะเป็นต้นขึ้นมา คุณสมบัติหรือเชื้อของความ
เป็นต้นไม้ นั้น ๆ ก็ได้แสดงออกมาอีก เช่นเมล็ดมะนาว

ก็จะต้องเป็นต้นมะนาว เมล็ดมะกรูดก็ต้องเป็นต้นมะกรูด
 ทั้งนี้ก็เพราะเชื้อของความเป็นต้นไม้ ได้ถูกเก็บไว้ในเมล็ด
 ขอให้สังเกตว่า ที่เราพูดกันว่าต้นไม้เกิดจากดิน ถ้าไม่มีดิน
 ต้นไม้เกิดไม่ได้นั้น ความจริงต้นไม้ไม่ได้เกิดจากดิน ต้น
 ไม้เกิดจากเมล็ดเจริญเติบโตขึ้นมาจากเชื้อภายในเมล็ด ข้อ
 นี้ฉันใด เรื่องของความจำก็เช่นเดียวกัน ความจำเปรียบ
 เหมือนต้นไม้ ความจำไม่ใช่เกิดจากสมอง เพราะสมอง
 เปรียบเหมือนดิน ดินช่วยให้ต้นไม้เกิด สมองช่วยให้
 วิญญาณจดจำเหตุการณ์ต่าง ๆ สมองดีก็ช่วยให้มีความจำดี
 เหมือนกับดินดีต้นไม้งาม ความจำเป็นเรื่องของวิญญาณ
 เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ถูกบันทึกไว้ในวิญญาณ วิญญาณ
 ในชีวิตปัจจุบันก็คือ ประวัติศาสตร์ของชีวิตในหนหลัง
 สมองคือเครื่องมือของวิญญาณ เช่นเดียวกับตาหูจมูก
 ลิ้นและกาย ถ้าเข้าใจความจริงเช่นนี้แล้ว ก็จะเข้าใจได้
 ไม่ยากว่า เหตุไร พระพุทธเจ้าจึงทรงสามารถระลึกชาติได้
 และเหตุไรบางคนจึงระลึกชาติได้ แต่อย่างไรก็ตาม อย่า

เหตุไรจึงจำชาติก่อนไม่ได้

๔๕

เข้าใจว่า สิ่ง^๑ที่ช่วย^๒ให้วิญญานระลึกเหตุการณ์ในอดีต^๓
ได้^๔เพียง^๕สมองเท่านั้น^๖ ที่จริงยังมีปัจจัยทางนามธรรม^๗
อีกหลายอย่าง^๘ ที่เป็น^๙ปัจจัย^{๑๐}ให้วิญญานมีความจำและ
ทำให้^{๑๑}ระลึกเหตุการณ์ในอดีต^{๑๒}ได้^{๑๓} โดยเฉพาะอย่างยิ่ง^{๑๔}
ก็คือสมาธิ^{๑๕} และคุณสมบัติพิเศษบางประการของ^{๑๖}
วิญญาน ด้วยเหตุ^{๑๗}นี้ผู้ที่ฝึกสมาธิ^{๑๘}ได้ดีเป็นพิเศษ^{๑๙} และผู้ที่มี^{๒๐}
คุณสมบัติพิเศษบางประการ^{๒๑} จึงสามารถระลึกชาติได้^{๒๒} แต่^{๒๓}
อย่างไรก็ตามเรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่และยาวมาก ผู้ที่ต้องการ^{๒๔}
จะทราบรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้จะต้องศึกษาอะไรอีกหลาย^{๒๕}
อย่างจึงจะสามารถเข้าใจได้จริง ๆ ข้าพเจ้าไม่อาจจะนำมา^{๒๖}
เขียนไว้ในที่นี้ได้ เพราะหน้ากระดาษจำกัด ฉะนั้นสำหรับ^{๒๗}
ผู้ที่ไม่อาจเข้าใจได้ ขอให้ตัดเรื่องนี้ออกไปก่อน^{๒๘}

๒. เหตุผลของฝ่ายค้านอีกข้อหนึ่งก็คือ ถ้าถือว่า^๑
ตายแล้ววิญญานไปเกิดใหม่^๒ เหตุไฉนในเวลา^๓ที่
คนตาย^๔ จึงไม่มีใครเห็นวิญญานออกจากร่างกายเลย^๕
ถ้าถือว่าตายแล้วไปเกิดใหม่ได้^๖ ก็ควรจะต้องมีการ^๗

พิสูจน์ให้เห็นว่า วิญญาณออกจากร่างกายเวลาไหน
และไปได้อย่างไร ?

สำหรับเหตุผลข้อนี้ เราก็จะเห็นได้ว่าไม่สู้จะมีน้ำหนัก เพราะผู้ที่เชื่อว่าตายแล้วไม่เกิด โดยอ้างเหตุผลอย่างนี้ แสดงให้เห็นว่าไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องวิญญาณ ควรจะทราบความจริงอีกอย่างหนึ่งว่า วิญญาณเป็นอำนาจหรือพลังงานอย่างหนึ่งที่เป็นนามธรรม สิ่งที่เป็นนามธรรมย่อมไม่สามารถจะสัมผัสได้ด้วยประสาททั้ง ๕ คือ ไม่สามารถจะใช้ตา ดู ใช้หู ฟัง หรือใช้มือจับ ถูกต้อนได้ เช่นความรู้สึกลึกซึ้งในใจของเรา ซึ่งเรามักจะรู้ได้จริง ๆ ก็ด้วยใจของเราเท่านั้น ฉะนั้นการที่พยายามดูวิญญาณในขณะที่คนกำลังจะตาย จึงไม่มีทางที่จะรู้ได้ แม้ว่าจะเคยมีเรื่องเล่ากันว่า เคยมีฝรั่งบางคนเอาคนที่จวนจะตายใส่ในตู้กระจก ปิดฝาให้สนิท แล้วคอยเฝ้าดูว่าเวลาคนนั้นสิ้นใจจะมีอะไรออกมาบ้าง วิธีนี้ดูจะเป็นวิธีที่ฉลาด แต่ก็คงเป็นวิธีที่ใช้ไม่ได้ด้วยนั่นเอง อย่าลืมนะว่า

แม้แต่ในขณะที่เรายังมีชีวิตอยู่ เรายังไม่สามารถที่จะทราบ
ใจคนอื่นได้อย่างถูกต้อง เว้นไว้แต่เราจะเป็นคนที่หยั่งรู้
เรื่องจิตใจของตนเองอย่างลึกซึ้ง และเผ้าสังเกตดูจิตใจของ
คนอื่นมาเป็นเวลานานและมากพอ แต่ถึงกระนั้น เราก็
ยังไม่สามารถที่จะอ่านความนึกคิดของคนอื่นได้ เหมือน
กับอ่านใจของตนเอง ฉะนั้นบางคนก็อ้างว่าชาติหน้าไม่มี
จริง เพราะไม่เห็นว่ามีอะไรออกจากร่างของคนในเวลาตาย
นั้น จึงเป็นเหตุผลที่ฟังไม่ขึ้น เพราะวิญญาณไม่อยู่ในวิสัย
ที่จะเห็นได้ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม การที่
เราจะหยั่งรู้เรื่องวิญญาณและต้องการอยากรู้แน่ๆ คนที่
ตายวิญญาณออกจากร่างไปเกิดใหม่จริงหรือไม่นั้น เราจะ
ต้องพิจารณาสิ่งเหล่านี้ด้วยหลักวิชา มองดูด้วยความเข้าใจ
อันกระจ่างจึงจะสามารถหยั่งทราบได้ เช่นเดียวกับเราจะ
พิจารณาดูเสียงที่เขาพูดที่สถานีส่งวิทยุว่า เสียงได้ออกไป
สู่อากาศได้อย่างไร และเหตุใดจึงไปเข้าเครื่องรับได้ ถ้า
เรามีความรู้เกี่ยวกับเรื่องวิทยุ เรื่องเสียง เรื่องคลื่นแม่เหล็ก

และอะไรต่ออะไรอีกหลายอย่างเป็นอย่างดี เราก็ยังรู้ได้
 โดยไม่ยากว่าเสียงไปได้อย่างไร ในทำนองเดียวกัน ผู้ที่ได้
 ศึกษาหลักวิชาเกี่ยวกับเรื่องวิญญาณมาโดยละเอียด มีความ
 รู้และความเข้าใจเป็นอย่างดี เขาจะพิจารณาดูวิญญาณของ
 คนที่กำลังจะออกจากร่างในเวลาตาย ไปเกิดใหม่ได้อย่างไร
 โดยไม่ยากเลย

๓. เหตุผลของฝ่ายค้านอีกข้อหนึ่งก็คือ ถ้าเชื่อว่า
 ชาติหน้ามีจริง ตายแล้ววิญญาณไปเกิดใหม่ เหตุ
 ไฉนคนจึงได้มากขึ้นกว่าเดิม คนที่เกิดใหม่ได้วิญ
 ญาณมาจากไหน?

สำหรับข้อแย้งข้อนี้ คนส่วนมากชอบนำมาอ้าง
 การที่คนส่วนมากยกเอาเรื่องนี้มาเป็นข้ออ้าง ก็เพราะเข้าใจ
 ใจว่าคนหนึ่งก็มีวิญญาณอันหนึ่ง และวิญญาณอันเดียวกัน
 นั้นเองที่ตายไปแล้วมาเกิดใหม่ ซึ่งความเข้าใจที่ว่าเป็น
 ความเข้าใจที่ผิด วิญญาณในความหมายของพุทธศาสนา
 ไม่ได้ถือว่า เป็นชนเป็นอนหรือเป็นหน่วย ๆ เหมือน

เหตุใดคนจึงมากขึ้นเรื่อย ๆ

๕๓

กับวัตถุที่จะนับได้ วิญญาณในความหมายของพุทธ-
ศาสนาถือว่า เป็นอำนาจหรือพลังงานอย่างหนึ่งที่เป็น
นามธรรม สิ่งที่เป็นนามธรรมเช่นความรู้สึคนึกคิด
ในสมองของคนเรา ย่อมไม่มีใครสามารถที่จะชั่ง
หรือนับได้ และที่เข้าใจกันว่าวิญญาณในขณะที่มี
ชีวิตอยู่กับวิญญาณที่ไปเกิดใหม่ เป็นวิญญาณอัน
เดียวกันนั้นก็เป็นความเข้าใจที่ผิด เพราะความเป็น
จริงวิญญาณที่ดับกับวิญญาณที่เกิดใหม่ ไม่ใช่วิญญาณ
อันเดียวกัน ตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่าวิญญาณ
อันที่ดับ เปรียบเหมือนกับมะพร้าวลูกที่ปลุก วิญญาณ
ที่เกิดใหม่ เปรียบเหมือนกับมะพร้าวลูกใหม่ที่
เกิดจากลูกเดิม มะพร้าวลูกที่ปลุกกับมะพร้าวลูกที่เกิด
ใหม่ไม่ใช่ลูกเดียวกัน มะพร้าวลูกที่ปลุกเป็นปัจจัยให้เกิด
ลูกใหม่ ฉะนั้น วิญญาณอันที่ดับ กับวิญญาณที่เกิดใหม่ก็
ไม่ใช่วิญญาณอันเดียวกัน ฉะนั้น และวิญญาณอันที่ดับ
เรียกว่า “จุติวิญญาณ” ส่วนวิญญาณที่เกิดใหม่เรียกว่า

“ปฏิสนธิวิญญาน” ทางพุทธศาสนาถือว่า จุตวิญญาน
เป็นปัจจัยให้เกิดปฏิสนธิวิญญาน ข้ออุปมาอีกอันหนึ่ง
คือ วิญญานอันที่ดับ เปรียบเหมือนเปลวไฟอันที่กำลังดับ
วิญญานที่เกิดใหม่ เปรียบเหมือนเปลวไฟที่กำลังเกิดใหม่
โดยธรรมดา เปลวไฟย่อมมีการเกิดดับและเกิดใหม่อยู่เสมอ
อันที่ดับย่อมเป็นปัจจัยของอันที่เกิดใหม่ การสืบต่อของ
วิญญาน ในความหมายของพุทธศาสนามีความหมายเช่นนี้
ผู้ที่เข้าใจการสืบต่อของวิญญานในลักษณะนี้แล้ว ย่อมไม่
สงสัยในแบบดังที่กล่าวมานั้นเลย

๔. พวกที่ไม่เชื่อว่าชาติหน้ามีจริงนั้น ยังมีข้ออ้าง
อีกข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นข้ออ้างของพวกนักศึกษาในทางชีววิทยา
และนับว่าเป็นข้ออ้างที่มีน้ำหนักมากที่จะยืนยันว่า ชาติหน้า
ไม่มี เพราะเขาพิสูจน์ได้ว่า วิญญานคือความรู้สึก
นึกคิดเกิดจากสมอง เกิดจากร่างกาย เกิดจากชีวิต
ถ้าสมองไม่มี ความรู้สึกนึกคิดจะมีไม่ได้ ถ้าสมอง
พิการหรือไม่สมบูรณ์ ความรู้สึกนึกคิดก็ย่อมพิการ

วิญญานไม่ใช่เกิดจากสมอง

๕๕

หรือไม่สมบูรณ์ไปด้วย ถ้าร่างกายไม่มี ความรู้สึก
นึกคิดก็เกิดไม่ได้ ถ้าชีวิตแตกดับ ความรู้สึกนึกคิด
ก็ดับด้วย จากข้อเท็จจริงต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้นักศึกษา
เหล่านั้นเห็นว่า วิญญานเป็นผลของสมอง เป็นผลของ
ร่างกาย เป็นผลของชีวิต เมื่อสมองและร่างกาย
หรือชีวิตไม่มี วิญญานก็ย่อมจะอันตรธานสูญหาย
ไป เหมือนกับเปลวไฟซึ่งเมื่อพินหมดแล้ว เปลว
ไฟก็ย่อมจะหมดไป เปลวไฟที่ดับไปย่อมอันตรธาน
สูญหายไปเลย ไม่ได้ไปสืบต่อที่ไหน วิญญานก็
เช่นเดียวกัน เมื่อชีวิตแตกดับแล้ว วิญญานก็ย่อม
จะอันตรธานไปเช่นเดียวกัน ฉะนั้น ที่เข้าใจกันว่า
ตายแล้ววิญญานไปเกิดใหม่นั้น เขาเห็นว่าไม่เป็น
ความจริง

ข้ออ้างของผู้ที่ไม่เชื่อว่าชาติหน้ามีจริง ตามหลักของ
ชีววิทยาที่กล่าวมานี้ เมื่อพิจารณาตามแนวนี้น่าเชื่อว่า
เป็นจริง แต่อย่างไรก็ดี หลักวิชาทุกอย่างแม้ว่าจะเป็นความ

จริง แต่ที่ย่อมมีขอบเขตจำกัด หลักวิชาแต่ละอย่างที่ได้รับ
 ร่องกันแล้วว่าเป็นหลักวิชาที่ถูกต้อ^๕งนั้น ที่แท้ก็คือความ
 จริงแต่ละแง่หรือแต่ละขั^๕้นนั้นเอง ความจริงต่าง ๆ ของ
 ปรา^๕กฏการณ์ในโลกย่อมมีหลายแง่หลายมุมด้วยกัน ความ
 จริงที่นักวิทยาศาสตร์ค้นคว้าได้แต่ละแขนงนั้น ไม่ใช่ความ
 จริงที่สมบูรณ์ ฉะนั้นเราจึงไม่ควรจะติดอยู่แต่ในหลักวิชา
 อย่างใดอย่างหนึ่ง ควรจะพิจารณาจากหลักวิชาแง่อื่นดู
 บ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาที่ว่าวิญญาณเกิดจากสมอง
 เกิดจากร่างกาย หรือเกิดจากชีวิต^๕นั้น ที่จริงเป็นความจริง
 เพียงแง่หนึ่งหรือมุมหนึ่งเท่านั้น ในทางพระพุทธศาสนา^๕มี
 หลักอยู่บทหนึ่งว่า :—

วิญญาณปัจจุ^๕ยา นามรูป

นามรูปปัจจุ^๕ยา วิญญาณ

บทแรกแปลว่า “วิญญาณเป็น^๕ปัจจัยให้^๕เกิด
 นามและรูป”

บทที่สองแปลว่า “นามและรูปเป็น^๕ปัจจัยให้^๕เกิด
 วิญญาณ”

หลักทั้งสองนี้หมายความว่า วิญญานเป็นปัจจัยให้
เกิดรูป คือเป็นปัจจัยให้เกิดร่างกายและพฤติกรรมต่าง ๆ ของ
ร่างกาย คำว่า “รูป” ในที่นี้หมายถึงร่างกายและพฤติกรรม
ของร่างกายด้วย และจากบทนี้อาจจะแปลได้อีกอย่างหนึ่งว่า
วิญญานเป็นผู้สร้างสรรค์ชีวิต ชีวิตเกิดมาจากวิญญาน
ซึ่งเป็นแก่นที่นักชีววิทยาและนักศึกษาทั่วไป ไม่ค่อยได้นึกถึง
และสำหรับในกรณีที่ว่าวิญญานเกิดมาจากชีวิตนั้น ทาง
พุทธศาสนก็ได้กล่าวไว้แล้ว ซึ่งอยู่ในบทที่สองที่ว่า นาม
และรูปก็เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า สิ่ง
ใดที่นักชีววิทยารู้ ทางพุทธศาสนาก็รู้เหมือนกัน และยอม
รับว่าเป็นความจริงอย่างเดียวกัน ข้อที่น่าสังเกตอย่างยิ่งก็
คือ ทางชีววิทยายังไม่ทราบว่า วิญญานคือตัวธรรมชาติ
ที่สร้างสรรค์ชีวิต ซึ่งข้อความในตอนนี้มีอธิบายในตอน
หลัง สำหรับในระยะแรกนี้ ข้าพเจ้าให้ข้อสังเกตไว้เพื่อ
เป็นเครื่องสกิดใจไว้ก่อนว่า อย่ามองแต่ในแง่ที่ตัวเองได้
ศึกษามาเท่านั้น แม้ความจริงจะมีอยู่ว่า ถ้าสมองไม่มีความ

รู้สึกนึกคิดย่อมไม่มี ถ้าสมองพิจารณา ความรู้สึกนึกคิดก็พิจารณา
ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความรู้สึกนึกคิดเกิดมาจากสมองนั้น ที่
จริงก็เป็นความจริงเพียงด้านหนึ่งเท่านั้น ฉะนั้นการจะนำ
เอาเหตุผลในเรื่องนี้มาเป็นข้อหักล้างในเรื่องชาติหน้านั้น จึง
ยังมีน้ำหนักไม่เพียงพอ

ข้าพเจ้าคิดว่า เหตุผลของฝ่ายค้านที่ไม่ยอมเชื่อว่า
ชาติหน้ามีจริง อย่างมากก็มีเพียงเท่านั้น ซึ่งเหตุผลทั้งหมด
ที่อ้างมานั้น ข้าพเจ้าได้ชี้แจงให้เห็นแล้วว่าน้ำหนักไม่พอ
ที่จะคัดค้านได้ ข้าพเจ้าใคร่จะขอเตือนผู้ที่ไม่ยอมเชื่อใน
เรื่องชาติหน้าเลยนั้นว่า ควรจะคิดเสียใหม่ มิฉะนั้นจะได้
เชื่อว่าเป็น นียตมิจนาทิฏฐิ ซึ่งแปลว่ามีความเห็นผิดอย่าง
ถึง ซึ่งเป็นสิ่งที่ร้ายแรงมาก แต่อย่างไรก็ดี ฝ่ายค้าน
อาจจะมีข้อคัดค้านอีกแนวหนึ่งว่า เหตุผลของฝ่ายที่เชื่อ
ว่าชาติหน้ามีจริงนั้น รู้สึกว่าเป็นเหตุผลที่อ่อน ฉะนั้น
จึงไม่อาจจะเชื่อตามคนเหล่านั้นได้ ข้าพเจ้าคิดว่า ควร
จะได้นำเอาเหตุผลของฝ่ายที่เชื่อในเรื่องเหล่านั้น มาพิจารณา

ซึ่งเหตุผลของฝ่ายที่เชื่อนี้ ข้าพเจ้าหมายถึงเหตุผลของพุทธ-
ศาสนิกชนทั่วไป ซึ่งส่วนมากไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ และ
ด้วยจุดอ่อนอันนี้เองที่ฝ่ายค้านถือเอาเป็นข้ออ้าง สำหรับที่
จะยืนยันว่าชาติหน้าไม่มี ฉะนั้น ต่อจากนี้ไปข้าพเจ้าจะได้
ประมวลหลักความเชื่อที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ ซึ่งแพร่หลายอยู่
ทั่วไปในกลุ่มของพุทธศาสนิกชนมาชี้แจงก่อน

เหตุผลของฝ่ายที่เชื่อว่าชาติหน้ามีที่มักจะนำมาอ้างกัน
ก็คือเขาอ้างว่า เรื่องชาติหน้าเป็นหลักพุทธศาสนาที่มี
หลักฐานชัดเจนอยู่ในพระไตรปิฎก พระภิกษุสงฆ์ผู้
ทรงความรู้ในพุทธศาสนา ตลอดทั้งผู้รู้ทั้งหลายทุก
คนก็นับว่า เรื่องชาติหน้าเป็นหลักพุทธศาสนา
จริง ๆ ผู้ที่ไม่เชื่อว่าชาติหน้ามี ทางพุทธศาสนาถือ
ว่าเป็นมิจฉาทิฐิ เรื่องชาดกและเรื่องประวัติต่าง ๆ
ในทางพุทธศาสนากลั่นแต่แสดงว่าชาติหน้ามี นอก
จากนัยมรณของพุทธะลักษณะได้ ชงมหลักฐาน
พอที่จะเชื่อถือได้ก็มี และเรื่องนิพพาน ชงเป็นจุด

หมายอันสูงของพุทธศาสนา ก็แสดงให้เห็นอย่าง
 ชัดเจนว่า ตามหลักพุทธศาสนาถือว่า ชาตินี้ไม่มี
 เพราะถ้าชาติหน้าไม่มี นิพพานซึ่งมีความหมายว่า
 เมื่อเข้าถึงนิพพาน ตายแล้วย่อมไม่เกิดอีกต่อไปนั้น
 ก็จะไร้ความหมาย หลักฐานต่าง ๆ เหล่านี้แหละที่
 ฝ่ายผู้เชื่อนำมาอ้าง แล้วยืนยันว่าชาตินี้มี

คนที่เชื่อว่าชาตินี้มี ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมานี้
 ส่วนมากเป็นคนที่มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาสูงมาก ฉะนั้น
 เมื่อทราบว่าเป็นเรื่องชาตินี้เป็นหลักพุทธศาสนา จึงพร้อม
 ที่จะเชื่อ ที่จริงหลักความเชื่อของฝ่ายสนับสนุนดังที่กล่าว
 มานี้ เราจะเห็นว่าไม่สู้จะมีเหตุผลนัก และไม่ใช้เป็นข้อ
 พิสูจน์ที่ดีสำหรับจะยืนยันว่าชาตินี้มี แต่อย่างไรก็ตาม
 แม้เขาเองจะยอมรับว่า เรื่องชาตินี้ที่ตัวเองเชื่อนั้นพิสูจน์
 ไม่ได้ แต่เขาบอกว่า การเชื่อว่าชาตินี้มีให้ผลดีกว่า
 ที่จะไม่เชื่อ เพราะอย่างน้อยการเชื่อในเรื่องชาตินี้ก็
 ทำให้เกรงกลัวต่อบาป ไม่กล้าทำความชั่ว การไม่ทำ

ความชั่ว โดยปกติก็ให้ผลในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว
และการเชื่อเรื่องชาติหน้า ยังเป็นเครื่องปลอบโยนทำ
ให้ใจสบาย ในเมื่อนักถึงบุญกุศลที่ได้ทำไว้ และยังเป็น
เครื่องปลอบใจทำให้มีความอดทนรู้จักรอคอยผล
แห่งความดี ทำให้ชีวิตมีความหวังอยู่เสมอ

และอีกประการหนึ่ง เขาบอกว่า เรื่องชาติหน้า
เป็นเรื่องตลกขบขัน คนธรรมดาอย่างเขาซึ่งมีบุญน้อย
ก็ยอมเป็นธรรมดาอยู่เอง ที่จะเข้าใจเหตุผลแท้ ๆ
ไม่ได้ แต่ในเมื่อเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นบุรุษ
เป็นผู้หวังดีต่อโลก เป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ เป็น
ผู้ตรัสไว้ การเชื่อพระพุทธองค์ยอมเป็นความปลอบ-
โยนดีกว่า และหวังใจอยู่ว่า เมื่อตัวเองมีการศึกษา
มากจน มีบุญญามากจน ก็คงจะเข้าใจเหตุผลได้เอง

เหตุผลของฝ่ายที่เชื่อดังที่ได้กล่าวมานี้ ถ้าพิจารณา
ด้วยความเป็นธรรมไม่ถือทิฐิมานะ ก็จะเห็นว่ายากที่จะ
คัดค้านได้ และน่าอนุโมทนาที่รู้จักถ่อมตัวเอง ไม่กล้า

เพื่อยกตนเทียมพระพุทธรองค์ ^{๕ ๖ ๗} เมื่อรู้สึกตัวว่าตัวเองโง่
^{๘ ๙ ๑๐} กยิ่งรู้จักใช้ความโง่ของตนให้เป็นประโยชน์ ^{๑๑} ไม่ทำ
 ตัวเหมือนกับบางคน ^{๑๒} ที่ยังไม่ได้ศึกษาพุทธศาสนาให้
 เข้าใจดี ^{๑๓} แต่ก็กล้าคัดค้าน ^{๑๔} ทั่ว ๆ ที่ยังไม่รู้เรื่องที่ตัวเองจะค้าน
 นั้นดี ^{๑๕} การคัดค้านอะไรก็ตาม ^{๑๖} ถ้าตัวเองยังไม่ได้ศึกษาถึง
 เรื่องที่จะคัดค้านนั้นให้เข้าใจดีแล้ว ^{๑๗} การคัดค้านก็น่าจะเป็น
 โหมะมากกว่า ^{๑๘} แต่จะอย่างไรก็ตาม ^{๑๙} พระพุทธศาสนาก็ได้
 สอนไว้เสมอว่า ^{๒๐} จะเชื่ออะไรจะต้องพิสูจน์กันให้แน่ชัดเสีย
 ก่อน ^{๒๑} เพราะฉะนั้น ^{๒๒} ต่อแต่นี้ไปข้าพเจ้าจะได้นำเหตุผลแท้ ๆ
 มาพิสูจน์ให้เห็นว่า ^{๒๓} เรื่องชาติหน้าเป็นหลักความจริงอย่างไร
 ขอให้เข้าใจว่า ^{๒๔} การที่ข้าพเจ้ายืนยันว่า ^{๒๕} เรื่องชาติหน้ามีจริง
 นั้น ^{๒๖} ข้าพเจ้ามิได้อาศัยเหตุผลอย่างที่คุณทั่วไปเขาเชื่อกัน
 เช่นนั้น ^{๒๗} เพราะเหตุผลอย่างนั้นยังมีหลักฐานไม่พอ ^{๒๘} ตัวอย่าง
 ที่นำมาอ้างอิงยังอยู่ในลักษณะที่เป็นการบอกเล่าที่มีหลักฐานไม่
 ชัดเจน ^{๒๙} ข้าพเจ้าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องอ้างเรื่องนิยาย
 ชาติก ^{๓๐} หรือนิยายเกี่ยวกับเรื่องนรกสวรรค์มาเป็นข้อพิสูจน์

เรื่องคำบอกเล่าหรือนิยายเรื่องนรกสวรรค์ และเรื่องอื่น ๆ
ในทำนองนี้จะต้องถูกตัดออกไปหมด จะใช้เฉพาะแต่ข้อ
เท็จจริงที่คนทั่วไปมองเห็นได้เท่านั้น ในการพิสูจน์เรื่อง
ชาติหน้า

การพิสูจน์เรื่องชาติหน้าด้วยข้อเท็จจริงนั้น ประการ
แรกเราจะต้องศึกษาให้เข้าใจเสียก่อนว่า “วิญญาณกับ
ร่างกายไม่ใช่ของสิ่งเดียวกัน วิญญาณเป็นสิ่งที่
อย่างหนึ่งนอกจากร่างกาย”

โดยปกติ นักศึกษามักเข้าใจว่า วิญญาณคือความรู้สึก
นึกคิดนั้นเป็นผลของสมอง เป็นผลของชีวิต เป็นผลของ
ร่างกาย แต่ความเป็นจริง ความเข้าใจนี้ผิด เรามีข้อ
พิสูจน์ง่าย ๆ ดังนี้ ขอให้พิจารณาดูให้ดีว่า ที่เคยพูดกัน
ว่าตาเห็น หูได้ยิน สมองนึกคิด ความจริงตาเห็นก็ค
อใจเห็น หูได้ยินก็คอใจได้ยิน สมองนึกคิดก็คอ
ใจนึกคิด เพราะการเห็นการได้ยินการนึกคิดเป็นเร
องของวิญญาณ ไม่ใช่เรื่องของตาหูและสมอง ตาหู

และสมองเป็นเพียงเครื่องมือของวิญญาณ วิญญาณ
 จะเห็นจะได้ยินหรือนึกคิดอะไร จะต้องอาศัยสิ่ง
 เหล่านี้ ตา หู จมูก ลิ้น กายและสมอง อวัยวะเครื่องรับ
 สัมผัสเหล่านี้ บาลีเรียกว่า อายตนะ ซึ่งแปลว่าที่เกิด
 หรือที่ติดต่อกับวิญญาณ

การที่จะเข้าใจว่า วิญญาณเป็นสิ่งที่ลึกซึ้งอย่างหนึ่ง
 นอกจากร่างกาย นอกจากจะเข้าใจหลักวิชาดังที่ได้กล่าว
 มาแล้วนี้ ท่านควรจะทราบข้อเท็จจริงอีกอย่างหนึ่งว่า วิญญาณ
 คือความรู้สึกนึกคิดนั้น ไม่จำเป็นจะต้องเกิดจาก
 สมองเสมอไป ขอให้สังเกตดูว่า ชีวิตเมื่อแรกเกิด
 ใหม่ ๆ ซึ่งยังเป็นเพียงจุดเล็ก ๆ ในท้องแม่นั้น ครั้น
 แรกสมองยังไม่มี แต่วิญญาณได้มีอยู่แล้ว อย่าเข้าใจผิดว่า
 เมื่อพูดถึงวิญญาณจะต้องหมายถึงความรู้สึกนึกคิด
 ที่เรารู้สึกตัวได้ ตามหลักพุทธศาสนาแบ่งวิญญาณออกเป็น
 ๒ อย่างคือ วิถีวิญญาณ แปลว่า จิตสำนึก และ ภาวังก-
 วิญญาณ แปลว่า จิตไร้สำนึก วิญญาณในขณะแรก

เกิดใหม่ ๆ เป็นวิญญานที่มีความรู้สึกที่เป็นไปโดยไม่รู้สึกตัว เช่นในขณะที่เราอยู่ในท้องแม่ หรือในขณะที่เรานอนหลับสนิท ในขณะนั้นวิญญานก็ยังมียู่ แต่เราไม่รู้สึกตัว วิญญานที่ไม่มีความรู้สึกตัวอย่างนี้ เรียกว่าภวังควิญญาน แต่วิญญานในขณะที่เราตื่น ซึ่งรู้สึกตัวเรียกว่าวิถีวิญญาน เมื่อเข้าใจเรื่องวิญญานอย่างนี้แล้ว เราก็จะเห็นว่า วิญญานไม่จำเป็นจะต้องเกิดจากสมองเสมอไป เพราะวิญญานได้มีอยู่ก่อนสมอง ฉะนั้นที่เข้าใจกันว่าวิญญานเกิดจากสมองนั้น จึงเป็นความเข้าใจที่ผิด

อนึ่ง ตามที่เคยเข้าใจกันมาก่อนว่า ต้นไม้ไม่มีวิญญาน เพราะถือว่าต้นไม้เป็น อนุปาตินนกสังขาร สังขารไม่มีใจครองนั้น ความจริงเป็นความเข้าใจที่ผิด เพราะคำว่า อนุปาตินนกสังขาร ไม่ใช่แปลว่า สังขารไม่มีใจครอง คำนี้คำแปลที่ถูกต้อง แปลว่า สังขารที่ไม่ใช่เกิดแต่กรรม แต่ตามศัพท์แท้ ๆ แปลว่า สังขารที่กรรมและกิเลสมิได้เข้าไปยึดถือเอา คำนี้มีอยู่ในอภิธรรม

เป็นคำหลักวิชาที่มีความหมายซับซ้อนมาก แต่อย่างไรก็ตาม ที่เคยถกกันมาว่าต้นไม้ไม่มีวิญญาณนั้นผิดแน่ แต่เรื่องนี้เป็นเรื่องยาวและใหญ่ ผู้ที่ต้องการทราบรายละเอียดต้องศึกษาเป็นพิเศษอีกแขนงหนึ่งต่างจาก ในที่นี้มีความประสงค์แต่เพียงว่า ต้องการจะชี้ให้เห็นว่าวิญญาณไม่ใช่เกิดจากสมองเสมอไป เพราะต้นไม้ไม่มีสมอง ไม่มีระบบประสาท ไม่มีตา หู จมูก ลิ้น แต่ก็มีวิญญาณ วิญญาณในความหมายของพุทธศาสนา ก็คือ ความรู้สึกที่มีอยู่ในชีวิตทั้งปวง มีอยู่ในชีวิตทุกเซลล์ ที่ใดมีชีวิต ที่นั่นย่อมมีวิญญาณ อย่าลืมนะ วิญญาณคืออำนาจหรือพลังงานอย่างหนึ่งที่เป็นนามธรรม วิญญาณจะนับเป็นชั้นเป็นอันเหมือนวัตถุไม่ได้ วิญญาณเมื่อได้อาศัยเครื่องมือที่ดี คือได้อาศัยร่างกายหรือประสาทก็ย่อมจะวิวัฒนาการ คือมีความรู้สึกมากขึ้น มีความจำ มีความรู้มากขึ้น แต่พณเดิมของวิญญาณแท้ ๆ ก็คือความรู้สึก ในลักษณะที่มีอยู่ในพืช หรือในสัตว์ชั้นต่ำ สัญญ-

ลักษณะของวิญญาณ ก็คือ ความรู้สึกที่เป็นเหตุให้
เกิดปฏิกิริยาที่มีความหมาย ซึ่งมอยู่ในชีวิตทั้งปวง
ควรจะจำคำจำกัดความของวิญญาณไว้ดังต่อไปนี้:—

วิญญาณในความหมายสามัญ ก็คือ ความรู้สึก
นึกคิด ส่วนในความหมายที่ลึกซึ้ง วิญญาณคืออำนาจ
หรือพลังงานอย่างหนึ่งที่เป็นนามธรรม โดยปกติ
พลังงานอันนี้ ได้แสดงตัวออกมาเป็นความรู้สึกนึกคิด
อยู่เสมอ ซึ่งบางครั้งก็รู้สึกตัว (วิถีวิญญาณ) แต่
บางครั้งก็ไม่รู้สึกตัว (ภวังควิญญาณ)

อีกนัยหนึ่ง วิญญาณคือพลังงานชีวิต (Life-
force) ซึ่งหมายความว่า เป็นพลังงานสร้างสรรค์
ชีวิต โดยปกติพลังงานอันนี้ ย่อมประกอบด้วย
เจตนาอยู่เสมอ การสร้างกายและส่วนต่าง ๆ ของ
ร่างกายเกิดขึ้นมาอย่างมีความหมาย ก็เพราะเกิดขึ้น
มาจากวิญญาณเป็นปัจจัยสำคัญ

คำจำกัดความของวิญญาณนี้ โปรดจำไว้ให้แม่นยำ
และจะต้องหมั่นนึกถึงบ่อย ๆ จึงจะเข้าใจเรื่องวิญญาณใน

พุทธศาสนาได้ถูกต้องและลึกซึ้ง จากคำจำกัดความนี้ ก็จะ
ทำให้เห็นได้โดยกระจ่างว่า วิญญาณเป็นสิ่งที่มิใช่อีกอย่างหนึ่ง
นอกจากร่างกาย แต่อย่างไรก็ตาม ควรจะทราบอีกแง่
หนึ่งว่า การที่จะพิสูจน์ให้รู้ว่า วิญญาณเป็นสิ่งที่มิใช่อีกอย่าง
หนึ่งนอกจากร่างกายนั้น เรามีข้อพิสูจน์ง่าย ๆ ดังนี้คือ :—

โปรดสังเกตดูว่า ลำพังตา หู จมูก ลิ้น กายและ
สมองอย่างเดียว ไม่อาจจะก่อให้เกิดความรู้สึกรู้สึกนึกคิดได้
เช่นบางครั้งทั้งที่มีอะไรผ่านสายตา ถ้าไม่สนใจก็ไม่เห็น
เสียงเข้าหูถ้าไม่สนใจก็ไม่ได้ยิน เมื่อมีสมองก็ไม่ใช่ว่าจะ
คิดอะไรกันเรื่อยเปื่อย จงสังเกตดูว่า ความนึกคิดเป็นไป
ตามความสนใจ เราจะนึกคิดเฉพาะแต่เรื่องที่เราสงสัยอยู่
เสมอเท่านั้น จากข้อเท็จจริงอันนี้ทำให้พระพุทธองค์ทรง
วางหลักวิชาไว้ว่า สังขาร เป็นปัจจัยให้เกิด วิญญาณ
ถ้าสังขารไม่มี วิญญาณย่อมเกิดไม่ได้ คำว่า สังขาร
ในที่นี้หมายถึง เจตนา ซึ่งแปลว่าความตั้งใจหรือความ
สนใจ ไม่ใช่หมายถึงร่างกาย หลักวิชาอันนี้ยิ่งใหญ่และลึก

ซึ่งมาก ผู้ที่เข้าใจซึ่งในหัวข้อนี้ จะทำให้ทราบถึงความ
 เร้นลับของชีวิตได้อย่างมากมาย การที่ยกเอาหัวข้ออันนั้นขึ้น
 มาอ้าง ก็เพื่อให้เข้าใจชัดขึ้นว่า วิญญานเป็นสิ่งที่มิใช่อีกอย่าง
 หนึ่ง นอกจากร่างกายจริง ๆ วิญญานกับร่างกายไม่ใช่ของ
 สิ่งเดียวกัน เพราะวิญญานเป็นนามธรรม ส่วนร่างกาย
 เป็นรูปธรรม คำว่า นามธรรม แปลว่า สิ่งที่ไม่ไหวไปตาม
 อารมณ์ และไม่สามารถจะสัมผัสได้ด้วย ประสาททั้ง ๕
 คำว่า รูปธรรม แปลว่า สิ่งที่สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาท
 ทั้ง ๕

วิญญานเป็นสิ่งที่มิใช่อีกอย่างหนึ่ง นอกจากร่าง
 กาย วิญญานกับร่างกายไม่ใช่ของสิ่งเดียวกัน เรื่องนี้
 สำคัญมาก ผู้ที่ไม่สามารถแยกวิญญานออกจากร่างกายได้
 ย่อมไม่มีทางที่จะเข้าใจเรื่องชาติหน้าได้เลย โดยปกติผู้ที่มอง
 ไม่เห็นว่า ตายแล้ววิญญานไปเกิดใหม่ได้ ก็เพราะไปนึก
 แต่ในแง่ว่า วิญญานเป็นผลของร่างกาย เนื่องจากสังเกต
 เห็นได้ง่ายว่า เมื่อร่างกายสบาย ใจก็สบาย ร่างกายปกติ

ใจก็ปกติ เมื่อสมองดี ความจำก็ดี อะไรทำนองนี้เป็นต้น
 แต่จากเหตุผลที่อ้างมาแล้ว พอจะทำให้มองเห็นว่า วิญญาณ
 ไม่ใช่เป็นผลของร่างกายอย่างเดียว การที่เมื่อร่างกายไม่
 สบาย ใจก็ไม่สบาย เมื่อหัวใจหยุดสมองใช้การไม่ได้ ความ
 รู้สึกนึกคิดก็ดับวูบนั้น เป็นเพราะร่างกายกับวิญญาณ มี
 ความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดที่สุด เหมือนกับเปลวไฟกับ
 ตะเกียงและน้ำมัน ถ้าตะเกียงเสีย หรือน้ำมันหมด เปลว
 ไฟก็ดับ อีกนัยหนึ่ง วิญญาณกับร่างกายเปรียบเหมือน
 กับคลื่นวิทยุกับเครื่องรับวิทยุ ซึ่งทั้งสองนี้ไม่ใช่ของสิ่ง
 เดียวกัน

ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่ทำให้เข้าใจว่า วิญญาณกับ
 ร่างกายไม่ใช่ของสิ่งเดียวกัน นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ยังมี
 ข้อเท็จจริงอีกอย่าง ซึ่งสำคัญที่สุดและยิ่งใหญ่ที่สุด เป็น
 ข้อเท็จจริงที่จะทำให้เข้าใจเรื่องชาติหน้ากระจ่างขึ้น ข้อเท็จ
 จริงที่กล่าวนั้นคือ “วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป”
 “วิญญาณเป็นผู้สร้างสรรค์ชีวิต” “วิญญาณไม่ใช่

วิญญานเป็นผู้สร้างชีวิต

๗๑

เป็นผลของร่างกายอย่างเดิวนั้น แต่วิญญานเป็นผู้สร้าง
สรรพร่างกายขึ้นมาด้วย”

วิญญานเป็นผู้สร้างสรรพชีวิต เรื่องนี้เป็นเรื่อง
ที่พิสูจน์ได้ ความจริงอันนี้ พระพุทธองค์เป็นบุคคลแรกที่
ทรงค้นพบ พระองค์ได้ตรัสเป็นหลักไว้ว่า “วิญญาน-
ปัจจุยา นามรูป” แปลตามศัพท์ว่า วิญญานเป็นปัจจัย
ให้เกิดนามรูป ถ้าแปลโดยอรรถคือแปลโดยถอดมาแต่ใจ
ความก็แปลว่า วิญญานเป็นผู้สร้างสรรพชีวิต การที่จะ
ให้รู้เรื่องนี้ด้วยตัวเองมีทางที่จะพิสูจน์ได้ดังนี้:—

ประการแรก ขอให้พิจารณาดูว่า สิ่งต่าง ๆ ที่
มนุษย์ทำขึ้น ความจริงก็คือวิญญานบันดาลให้เกิดขึ้น
เช่นต้นไม้ในป่าจะกลายเป็นเสา เป็นแผ่นกระดาน เป็น
โต๊ะ เป็นเก้าอี้ หรือเป็นเครื่องใช้ใด ๆ วิญญานเป็นตัว
การสำคัญที่บังการอยู่เบื้องหลังการกระทำนั้น ๆ เพราะการ
กระทำทุกอย่าง เกิดจากความรู้สึนึกคิดของวิญญานทั้งสิ้น
ข้อสังเกตที่สำคัญยิ่งก็คือ “สิ่งใดถ้าเกิดจากความรู้สึนึก

นักคิดของวิญญาน สิ่งนั้นจะต้องมีความหมาย” คืออธิบายได้ว่า สิ่งนั้น ๆ มีไว้เพื่ออะไร หรือทำขึ้นมาเพื่ออะไร โปรดสังเกตดูส่วนต่าง ๆ ของบ้าน เสา หลังคา เพดาน ประตูหน้าต่าง สิ่งเหล่านี้มีความหมายทั้งสิ้น

เมื่อเข้าใจเช่นนั้นแล้ว โปรดพิจารณาดูส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย พิจารณาดูพฤติกรรมต่าง ๆ ของร่างกาย ก็จะพบว่า ทุกอย่างมีความหมาย ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ ตา หู จมูก ลิ้น ทุกอย่างมีความหมาย การเต้นของหัวใจ การทำงานของปอด การย่อยอาหาร ในกระเพาะลำไส้ ทุกอย่างมีความหมาย เราส่วนมากไม่ได้เฉลียวใจเลยว่า ข้อเท็จจริงต่าง ๆ เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงว่า ร่างกายเกิดมาจากวิญญานเป็นผู้สร้างสรรค์ การที่ไม่ได้เฉลียวใจกัน ก็เพราะมัวไปคิดแต่ในแง่ที่ว่า ธรรมชาติของร่างกายจะต้องเป็นเช่นนั้น โดยถือกันว่าชีวิตทั้งหลายย่อมเกิดขึ้นมาตามธรรมชาติ สู้แล้วแต่ธรรมชาติจะสร้างสรรค์บันดาลให้เป็นไป

ความจริง การที่จะศึกษาให้เข้าใจว่า วิญญานเป็นผู้สร้างสรรพชีวิตนั้น ไม่ยากอะไรเลย เพราะตัวอย่างที่จะพิสูจน์ให้เห็นความจริงเรื่องนี้ ก็มีอยู่พร้อมแล้วที่ตัวเราทุกคน แต่เพราะหลงผิดมัวไปคิดแต่ในแง่อื่น จึงมองไม่เห็นความจริงในเรื่องนี้ นอกจากนี้ยังมีสาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ไม่เข้าใจเรื่องนี้ คือ เข้าใจความหมายของวิญญานไม่ถูก เมื่อพูดถึงวิญญานคราวไร ก็มักนึกไปถึงผีปิศาจ นึกถึงวิญญานในลักษณะที่เป็นรูปร่างตัวตน เข้าใจว่า คนหนึ่งก็มีวิญญานอันหนึ่ง วิญญานที่ดับกับวิญญานที่เกิดใหม่ เป็นวิญญานอันเดียวกัน อะไรทำนองนี้เป็นต้น และบางทีก็เข้าใจว่า เมื่อพูดถึงวิญญาน ก็เข้าใจว่า จะต้องหมายถึงวิญญาน ที่มีความรู้สึกนึกคิดอย่างที่ตัวเองมีอยู่ จะต้องรู้อะไรต่าง ๆ ได้เหมือนกับวิญญานของตัวเอง ต้นไม้ไม่มีความรู้สึกนึกคิด ไม่รู้สึกเจ็บเหมือนอย่างเรา ก็เข้าใจว่าต้นไม้ไม่มีวิญญานดังนี้ เป็นต้น การเข้าใจเรื่องวิญญาน แต่ในวงแคบ ๆ เช่นนี้ ทำให้ไม่อาจ

เข้าใจและมองไม่เห็นเลยว่า วิญญาณจะเป็นผู้สร้างชีวิตขึ้นมาได้อย่างไร

วิญญาณปจฺจยา นามรูป วิญญาณเป็นผู้สร้างชีวิต วิธีคิดที่จะให้เข้าใจเรื่องนี้ ด้วยตัวของตัวเอง ทำดังนี้ :—

ครั้งแรกโปรดนึกถึงชีวิตตั้งแต่แรกเกิดใหม่ ๆ ซึ่ง เป็นเพียงจุดเล็ก ๆ ในท้องแม่ ในขณะที่ยังไม่มีความคิด ไม่มีความรู้สึกตัว ยังไม่รู้อะไร รูปร่างเหมือนตัวหนอนเล็ก ๆ ตัวหนึ่ง มีภาวะเหมือนกับชีวิตของพืชหรือสัตว์ชั้นต่ำ ในขณะที่ยังไม่มีสมองที่จะสังเกตเห็นได้ อวัยวะต่าง ๆ ก็ยังไม่มี พฤติกรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ก็คือ การกิน ซึ่งเป็นการกิน โดยวิธีที่โลหิตของแม่ซึมเข้าไปเลี้ยง มีการย่อย มีการเผาผลาญอาหารให้เป็นกำลังงาน มีการเจริญเติบโต ชีวิตแรกเกิดไม่มีความรู้สึกนึกคิดเหมือนกับที่เราอยู่เดี๋ยวนี้ แต่ถึงกระนั้น ทางพุทธศาสนาก็ถือว่า ในชีวิตแรกเกิดนี้ได้มีวิญญาณอยู่แล้ว วิญญาณจะมาจากไหน ? มาได้อย่างไร ? ปัญหาต่าง ๆ ในทำนองนี้ โปรดอย่าพื้งนำมา

คิด ขอให้พิจารณา แต่ข้อเท็จจริงที่ตัวเองสามารถจะ
ทดสอบได้เท่านั้นไปก่อน และยอมรับความจริงเท่าที่ตัวเอง
พิสูจน์ได้เป็นขั้น ๆ และสิ่งที่ควรจะพิจารณาต่อไปก็คือ
การมีชีวิต และการเจริญเติบโตของร่างกาย มีความ
สัมพันธ์อยู่กับวิญญานทุกขณะจิต ถ้าวิญญานดับ
ชีวิตก็ดับ ถ้าวิญญานไม่สบาย ก็ทำให้ร่างกายไม่สบายไป
ด้วย การทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ภายในร่างกายขึ้นอยู่กับ
วิญญาน เพราะตัวการที่ควบคุมการเคลื่อนไหวของ
ร่างกายไม่ใช่เส้นประสาท หรือสมอง ตัวการแท้ ๆ ที่ควบคุม
คือกระแสที่วิ่งไปมาภายในเส้นประสาทหรือในสมอง
กระแสที่วิ่งนี้ ก็คือวิญญาน ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่สมอง อย่า
ลืมว่า วิญญานมีอยู่ ๒ อย่าง วิธีวิญญานควบคุมอวัยวะ
ภายนอกทำงานอย่างรู้สึกตัว ส่วนภวังควิญญานควบคุม
อวัยวะภายใน ควบคุมให้ร่างกายทำงาน โดยที่เราไม่รู้สึกตัว
วิญญานได้ควบคุมร่างกายมาตั้งแต่แรกเกิด วิญญานได้ควบคุม
การกิน การย่อย การเผาผลาญอาหารภายในระบบของ

เซลล์ วิญญาณอาจจะควบคุมร่างกาย โดยไม่ต้องอาศัย
เส้นประสาทหรือสมองก็ได้ วิญญาณมีอยู่ทุก ๆ เซลล์
วิญญาณได้มีการเจริญเติบโตเช่นเดียวกับร่างกาย วิญญาณ
ก็เหมือนกับความร้อนหรือเปลวไฟ ซึ่งขยายตัวตามเชื้อเพลิง
ผู้ที่เข้าใจเรื่องวิญญาณ ตามนัยที่กล่าวมานี้ จะรู้สึกไม่ยาก
เลย ในอันที่จะทำความเข้าใจเรื่องวิญญาณเป็นผู้สร้างสรรค์
ชีวิต เขาจะมองเห็นได้โดยกระจ่างว่า ธรรมชาติผู้สร้าง
สรรค์ชีวิตก็คือวิญญาณนั่นเอง

อนึ่งการที่จะเข้าใจเรื่องนี้จริง ๆ นอกจากจะเข้าใจ
เหตุผลต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีเรื่องสำคัญอีกอย่างหนึ่ง
กล่าวคือ โปรดเข้าใจว่า วิญญาณที่สร้างสรรค์ชีวิตนั้น
คือภวังควิญญาณ ซึ่งเป็นจิตไร้สำนึก ไม่ใช่จิต-
วิญญาณ จิตสำนึก เพราะถ้าเป็นวัตถวัญญาณ คือ
เป็นจิตสำนึก เราก็คงจะให้ร่างกายเกิดขึ้นมาได้ตาม
ความปรารถนา แต่ความเป็นจริง ร่างกายเกิดขึ้นมาโดย
เราไม่รู้สีกี่ตัวเลย ร่างกายจะเป็นอย่างไร เราบังคับไม่ได้

ให้เป็นไปอย่างใจไม่ได้ สดแล้วแต่มันจะเกิดมา คนที่ไม่
เข้าใจเรื่องภวังควิญญาณ จึงโยนปัญหา^๕นี้ไปให้กับธรรมชาติ
ที่ตัวเองเข้าใจไม่ได้ พิสูจน์^๖ไม่ได้

ภวังควิญญาณ มาจากคำว่า ภว+องค+วิญญาณ
ต่อกัน คำนี้ตามศัพท์แท้ ๆ แปลว่า วิญญาณที่เป็นองค์^๗
ของภพ ภว แปลว่า ภพ ภพ ในที่นี้หมายถึง นามรูป
หรือหมายถึง ชีวิตทั้งหมด องค แปลว่า องค์ รากฐาน^๘
ปัจจัยสำคัญ วิญญาณที่เป็นองค์ของภพ ก็คือวิญญาณ
ที่เป็นรากฐานของชีวิต เป็นที่มาของชีวิต เป็นผู้ควบคุม
ชีวิตเป็นผู้วางระเบียบและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของชีวิต ภวังค-
วิญญาณ เป็นวิญญาณที่ควบคุมการเปลี่ยนแปลงภายใน
ระบบของเซลล์ เป็นวิญญาณที่ขยายตัวได้ตามความเจริญ
เติบโตของร่างกาย วิถีวิญญาณ ก็คือ ส่วนหนึ่งของภวังค-
วิญญาณ ที่แสดงตัวออกมาติดต่อกับโลกภายนอก

อันหนึ่งควรจะเข้าใจอีกอย่างหนึ่งด้วยคือ โดยธรรมดา
ภวังควิญญาณ ย่อมประกอบด้วยเจตนาอยู่เสมอ

ทุกขณะจิต เจตนา แปลว่า ความตั้งใจ ความสนใจ หรือ เจตจำนง เจตจำนงของชีวิตหรือของร่างกาย ความจริง ก็คือเจตจำนงของวิญญาณนั่นเอง เช่นเมื่อรู้สึกหิวก็เกิดความต้องการอาหาร ความรู้สึกหิว ความต้องการอาหาร ซึ่งเข้าใจกันว่า เป็นความรู้สึกความต้องการของร่างกายนั้น ที่แท้ก็คือความรู้สึกความต้องการของวิญญาณ ขอให้สังเกตดูว่า เวลาหิว ถ้าทำอะไรเพลินหรือนอนหลับ ความรู้สึกของวิญญาณดับไปแล้ว ความรู้สึกหิวก็จะหายไปตั้งนี้เป็นต้น

การที่จะหยั่งรู้ว่า ภาวักวิญญาณย่อมประกอบด้วย เจตนาอยู่เสมอเช่นนั้น มีวิธีสังเกตดังนี้ :—

ในความรู้สึกนึกคิดของวิญญาณที่เกิดขึ้นมาแต่ ละขณะ จะพบว่า ประกอบด้วยเจตนาเสมอทุกขณะ ถ้าเจตนาไม่มี ความรู้สึกนึกคิดเกิดขึ้นไม่ได้ เจตนา กับความรู้สึกนึกคิดเกิดดับพร้อมกัน เจตนาของวิถ วิญญาณสังเกตเห็นได้ง่าย ส่วนในภาวักวิญญาณอาจ จะสังเกตเห็นยาก เพราะเป็นจิตไร้สำนึก แต่ในเมื่อ

เข้าใจแล้วว่า วิญญาณก็มีส่วนหนึ่งของภวังค-
 วิญญาณที่แสดงตัวออกมา ก็พอที่จะหยั่งรู้ได้ว่าใน
 ภวังควิญญาณก็ต้องประกอบด้วยเจตนาเช่นเดียวกัน

ข้อสังเกตอีกอย่างหนึ่งก็คือ เมื่อเรารู้แล้วว่าส่วน
 ต่าง ๆ และพฤติกรรมต่าง ๆ ของร่างกายเกิดมาจาก
 ภวังควิญญาณ สิ่งใดเกิดจากวิญญาณ สิ่งนั้นย่อม
 มีความหมาย การที่ส่วนต่าง ๆ และพฤติกรรมต่าง ๆ
 มีความหมาย นั้นแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดแล้วว่า
 ภวังควิญญาณ เป็นวิญญาณที่ประกอบด้วยเจตนาอยู่
 เสมอ

ข้าพเจ้าได้บอกแล้วว่า เรื่องวิญญาณเป็นเป็นผู้สร้าง
 สรรค์ชีวิต ความจริงเข้าใจไม่ยาก ถ้าได้ประมวลเหตุผล
 ทั้งหมดที่กล่าวมา แล้วนำมาใคร่ครวญให้ละเอียด
 ทบทวนไปมาหลาย ๆ ครั้ง จะรู้ว่าเหตุผลทั้งหมด
 นั้นลงรอยกัน เกียวโยงถึงกันโดยตลอด ไม่มีการขัด
 กันเลย เป็นเหตุผลที่พิสูจน์ได้ลงตัว ฉะนั้นจึงกล้า

ที่จะกล่าวได้ว่า **เรื่องนี้เป็นความจริงถึงที่สุดแล้ว**

การค้นพบความจริงอันนี้เป็น การค้นพบที่ยิ่งใหญ่มาก ๑๘

เข้าใจเรื่องนี้เป็นอย่างดี เขาจะรู้สึกว่ เรื่องศัลยกรรมใน

พุทธศาสนาเป็นระบบวิทยาศาสตร์ ไม่ใช่เรื่องสมมติ

จนไม่ใช่ว่าเรื่องที่จะเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเทศะ

๑๖ ๒๓ ๑๘ ๒๕
ผู้ทหาถึงความจริงอนัน จะมศลธรรมเกิดขนจากใจ

ของเขาเอง พระอรุณบุคคลเกิดชนได้ก็เพราะรู้ความจริง

อนน^๑อย^๒าง^๓ลก^๔ขง^๕ไ^๖ค^๗มา^๘ตร^๙ฐ^{๑๐}าน^{๑๑} แต่^{๑๒}อย^{๑๓}าง^{๑๔}ไร^{๑๕}ก็^{๑๖}ตาม^{๑๗} เร^{๑๘}อง^{๑๙}น^{๒๐}ท^{๒๑}ง

ที่มีเหตุผลที่จะพิสูจน์ได้ลงตัวและเข้าใจได้ไม่ยาก แต่ก็มีคน

เป็นอันมากที่ไม่อาจเข้าใจได้ ทั้งนี้ไม่ใช่อะไร เป็นเพราะ

เขาเหล่านั้นมีความเคยชินที่ถอนไม่ออก ในเรื่องธรรมชาติ

ไปยึดถือว่าอะไร ๆ ก็เกิดมาจากธรรมชาติ สดแล้วแต่

ธรรมชาติจะสร้างสรรค์ ทั้ง ๆ ที่ธรรมชาติที่ตัวพูดถึงนั้น

ไม่รู้ว่หมายถึงอะไร ความหลงผิดในเรื่องธรรมชาติกับ

การเข้าใจผิดในเรื่องวิญญานที่ตัวเองได้ศึกษามาไม่ถูก ๕

๒ อย่างนี้เป็นอุปสรรคอย่างยิ่ง ในการทำความเข้าใจเรื่อง

วิญญานเป็นผัสสร้างสรรพชีวิต

ยังมีเหตุสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ไม่เข้าใจ และ
 ไม่อาจจะเชื่อได้อย่างสนิทใจว่า วิญญานเป็นผู้สร้างสรรค์
 ชีวิต คือ บางคนไม่รู้จักคิดไปตามลำดับข้อเท็จจริง
 ที่ตัวเองพิสูจน์ได้ เรื่องใดที่ควรจะศึกษาให้เข้าใจดี
 เพราะเป็นข้อเท็จจริงที่ตัวเองสามารถพิสูจน์ได้ เขาไม่พยายาม
 ที่จะคิดเรื่องนั้นให้เข้าใจให้ดีเสียก่อน เขากลับไปเที่ยว
 หยิบเอาปัญหาที่ตัวเองไม่อาจจะเข้าใจได้มาคิด ซึ่งปัญหา
 ที่ว่านี้ บางทีก็สูงเกินภูมิสติปัญญาของตัวเอง บางทีก็เป็น
 ปัญหาที่ยังไม่ถึงอันดับที่เขาควรจะเอามาคิดก่อน การศึกษา
 วิชาอะไรก็ตามที่มีความหมายซับซ้อน ถ้าจัดลำดับไม่ถูก
 ไม่รู้ว่าควรจะศึกษาอะไรก่อนอะไรหลัง แนนอน เขาย่อม
 ไม่อาจจะเข้าใจได้ เรื่องวิญญานก็เช่นเดียวกัน ฉะนั้น
 ข้าพเจ้าจึงได้เตือนมาตั้งแต่แรกแล้วว่า อย่าเที่ยวเอาปัญหา
 ต่าง ๆ เหล่านี้มาคิด ก่อนที่จะได้เข้าใจเรื่องที่ควรจะเข้าใจ
 ก่อน ปัญหาที่ยังไม่ควรนำมาคิดก่อนก็คือ วิญญานมา
 ได้อย่างไร? ทำไมคนจึงได้มากขึ้น? เวลาตาย
 วิญญานออกจากร่างกายอย่างไร? ถ้าเป็นพระอรหันต์

ตายแล้วก็ไม่เกิดอีกจริงหรือไม่? วิญญาณอันแรก
 มาจากที่ไหน? วิญญาณอันหนึ่ง จะแยกออกเป็น
 หลายวิญญาณได้หรือไม่? คน ๆ หนึ่งเมื่อตายแล้ว
 วิญญาณอาจจะไปเกิดเป็นหลายคนได้หรือไม่? อะไร
 ทำนองนี้เป็นต้น และอีกข้อหนึ่งที่ควรระวัง ก็คือ วิญญาณ
 เป็นเรื่องนามธรรม ฉะนั้น ขออย่าได้นำเอาวิธีทางวัตถุ
 มาใช้จนเกินขอบเขต หรือนึกแต่ในแง่หลักวิชาทางวัตถุ
 โดยเข้าใจว่า กฎทางนามธรรม ก็จะต้องเป็นอย่างเดียวกับ
 กฎในทางวัตถุ นักศึกษาบางคนที่ไม่อาจจะเข้าใจเรื่องใน
 พุทธศาสนาได้ก็เพราะเหตุนี้

การที่จะรู้ว่าชาติหน้ามีจริงนั้นมีหลักอยู่ว่า—

ประการ ๑ จะต้องรู้อย่างชัดเจนว่า วิญญาณ
 กับร่างกายไม่ใช่ของสิ่งเดียวกัน วิญญาณเป็นสิ่งที่
 มีอยู่อย่างหนึ่งนอกจากร่างกาย

ประการที่ ๒ จะต้องรู้อย่างแจ่มแจ้งว่าวิญญาณ
 เป็นผู้สร้างสรรพชีวิต

ทั้ง ๒ ประการนี้ได้อธิบายมาพอสมควรแล้ว

ประการที่ ๓ จะต้องรู้อย่างแน่ชัดว่า วิญญาณ
ที่สร้างชวตน์เคยผ่านการเกิดมาบ้างแล้วหรือยัง ถ้า
พิสูจน์ได้แน่ชัดว่า วิญญาณเคยเกิดมาแล้ว การที่
จะรู้เรื่องชาติหน้าก็ง่ายดายนัก

การพิสูจน์ที่จะให้รู้ว่า วิญญาณที่สร้างชีวิตนี้เคย
เกิดมาแล้วหรือยัง มีวิธีดังต่อไปนี้ :—

๑. ต้องรู้เป็นอย่างละเอียดก่อนว่า นิสัยและ
สันดานเกิดขึ้นมาอย่างไร? โดยธรรมดา นิสัยสันดาน
เกิดขึ้นจากการอบรมหรือการกระทำบ่อย ๆ ที่กินเวลานาน
การอบรมหรือการกระทำที่จะก่อให้เกิดเป็นนิสัยสันดานได้
มีข้อสังเกตอยู่อย่างหนึ่งที่ควรจะสนใจ กล่าวคือ จะต้อง
มีนิสัยสันดานเดิมเป็นทุนอยู่ด้วย การเจริญเติบโตของ
นิสัยสันดานของคนเราก็คือเหมือนกับการเจริญเติบโต
ของต้นไม้ คือเป็นการเจริญเติบโตจากเชื้อมีอยู่
เชื้อเดิมเป็นอย่างไร ต้นที่เกิดขึ้นก็จะต้องมีลักษณะอย่างนั้น

คำว่า สันดาน ตามศัพท์แปลว่า การสืบทอดในรูปเดิม
 ถ้าจะแปลโดยความหมายก็แปลว่า เชื้อ ปัญหาสำคัญมีอยู่
 ว่า นิสัยสันดาน ที่ปรากฏขึ้นในภายหลังจากการ
 อบรม หรือจากการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ชั่ว ๆ ชาก ๆ
 หรือจากการกระทำที่บ่อย ๆ นั้น เป็นนิสัยสันดาน
 ที่เพิ่งเกิดขึ้นมาใหม่ ๆ หรือว่าเป็นนิสัยสันดานที่
 เจริญมาจากเชื้อเดิม เรามีข้อสังเกตอยู่อย่างหนึ่งว่า การ
 อบรมที่ถูกกับนิสัยสันดานทำได้ง่าย คนที่ได้ทำ
 อะไรตามนิสัยสันดาน ทำได้ง่ายทำได้ดี แต่ถ้าขัด
 กันแล้วทำได้ยากอย่างยิ่ง เรื่องที่วานี้เราสังเกตเห็นได้
 ตั้งแต่ในวัยเด็ก จากข้อเท็จจริงเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า
 นิสัยสันดานของคนเราไม่ใช่เป็นของที่เกิดใหม่ แต่
 หากเป็นสิ่งที่เจริญเติบโตมาจากนิสัยสันดานเดิมที่เป็น
 พื้นอยู่ก่อน

จากข้อเท็จจริงที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่า ทุกคน
 ต่างก็มีนิสัยสันดานเป็นของตัวเองโดยเฉพาะ ตัดมา

แต่กำเนิด ถ้าหากเรื่องลายมือและวันเดือนปีเกิดและเรื่อง
 บุคคลลักษณะของคนที่มีมาแต่กำเนิด เป็นเรื่องที่ทำนาย
 ถึงนิสัยสันดานของคนเราได้จริง ปัญหาเรื่องนี้จะง่ายขึ้น
 มาก เพราะลายมือและบุคคลลักษณะของคนเราไม่มีใคร
 เหมือนกันเลย เวลาเกิดที่เหมือนกันจริง ๆ คือเกิดใน
 วินาทีเดียวกันจริง ๆ นั้นก็หายากที่สุด จากเรื่องในพุทธ-
 ประวัติก็แสดงให้เห็นเราทราบว่า พราหมณ์สามารถทำนาย
 อนาคตของพระพุทธรองค์ได้ถูก ก็เพราะอาศัยการดูมหา-
 บุคคลลักษณะของพระองค์ที่มีมาแต่กำเนิด ถ้าเรื่องโชค
 ชะตาวาสนาของคนเราสัมพันธ์อยู่กับสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จริง
 เราก็ตกลงได้ทันทีว่า ทุกคนต่างก็มีนิสัยสันดานเป็นของ
 ตัวเองโดยเฉพาะ และถ้าทุกคนมีนิสัยสันดานเป็นของ
 ตัวเอง ก็หมายความว่า นิสัยสันดานไม่ได้สืบทอด
 มาจากพ่อแม่ เพราะทุกคนมีลายมือไม่เหมือนกัน มี
 บุคคลลักษณะไม่เหมือนกัน มีนิสัยสันดานไม่เหมือนกัน
 พี่น้องท้องเดียวกันก็ไม่เหมือนกัน ลูกกับพ่อแม่ก็ไม่เหมือน
 กัน ข้างพเจ้าเคยสังเกตเห็นเด็กฝาแฝดซึ่งมีอะไรเหมือนกัน

มาก แต่ถ้าดูให้ละเอียดแล้ว ก็พบว่ายังมีอะไรต่างกันอย่าง
ไม่น้อยเหมือนกัน แต่ข้อสำคัญต้องดูให้นานเป็นเวลาหลาย
ปี จึงจะสังเกตเห็นได้ และต้องดูกันอย่างละเอียดด้วย
ชีวิตในวัยเด็ก ๆ โดยมากยังดูไม่ออกว่า มีอะไรแตกต่างกัน
จริง ๆ

ถ้ารู้แน่ชัดว่า ทุกคนต่างก็มีนิสัยสันดานเป็นของตัวเอง
ก็จะทราบได้โดยไม่ยากว่า นิสัยสันดานไม่ได้สืบมา
จากพ่อแม่ และถ้านิสัยสันดานไม่ได้สืบมาจากพ่อแม่
หรือจากบรรพบุรุษ ก็มาทางเดิวนั้นจะวินิจฉัยได้ คือ
สืบมาแต่ชาติก่อน เป็นนิสัยสันดานที่ติดมากับ
วิญญาณ

แต่อย่างไรก็ตาม ปัญหาอันนี้บางคนอาจเข้าใจ
ว่า :—

การที่คนเรามีนิสัยสันดานต่าง ๆ กัน ก็เพราะ
สภาพของสิ่งแวดล้อมในเวลาตั้งครรภ์ ในเวลาอยู่
ในครรภ์ ในเวลาคลอด ตลอดทั้งในเวลาที่เจริญเติบโต
มาไม่เหมือนกัน

และบางคนอาจให้ความเห็นว่า :—

เป็นเพราะกรรมพันธุ์ บางอย่างยังไม่แสดงใน
ชั้นลูก แต่ไปแสดงในชั้นหลานหรือเหลน หรือต่อๆ
ไปอีกก็ได้ กรรมพันธุ์อาจจะเก็บตัวหรือซ่อนตัวอยู่
หลายชั่วอายุก็ได้

ข้าพเจ้าคิดว่า เรื่องนี้เราควรจะได้คิดกันให้ละเอียด
สิ่งแวดล้อมมอทธิพลต่อนิสัยสันดานจริงหรือ ? ถ้า
เราพิจารณาตุ้นไม้ เราจะเห็นว่า สิ่งแวดล้อมไม่
สามารถเปลี่ยนกรรมพันธุ์ของตุ้นไม้ได้ ตุ้นไม้จะเกิด
หรือไม่เกิด จะงามหรือไม่งาม ความสำคัญอยู่ที่สิ่งแวดล้อม
แต่การที่ตุ้นไม้จะเกิดมาเป็นต้นอะไร ความสำคัญอยู่ที่
กรรมพันธุ์ ในสมัยปรมาณูนี้ แมื่อนักวิทยาศาสตร์
สามารถจะเปลี่ยนพันธุ์ได้บ้าง โดยอาศัยกรรมวิธีทางพลัง
งานปรมาณู แต่นั่นก็ต้องถือว่าเป็นกรณีพิเศษ เพราะถ้า
จะถือว่าสิ่ง ๆ นี้เป็นสิ่งแวดล้อมอันหนึ่ง ก็ต้องนับว่าเป็น
สิ่งแวดล้อมพิเศษ แต่โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว สิ่งแวดล้อมช่วย
ในการเปลี่ยนแปลงได้บ้างแต่เพียงส่วนน้อย

สำหรับเรื่องนิสัยสันดานของคน เราเห็นได้ชัดว่า
 สิ่งแวดล้อมที่เข้ากันไม่ได้กับนิสัยสันดานเดิม คอย
 ขัดกับนิสัยสันดานเดิมอยู่ตลอดเวลา นั้น ย่อมไม่อาจ
 จะเปลี่ยนนิสัยสันดานนั้นได้ และโดยปกติ การที่คนเรา
 มักจะตกเป็นทาสของสิ่งแวดล้อม อยู่ในสิ่งแวดล้อมดีก็ดี
 ตาม อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เลวก็เลวตามนั้น ทั้งนี้ก็เพราะ
 ภายในจิตใจของคนเรา ย่อมมีนิสัยสันดานที่เป็นทุนเดิมอยู่
 หลายอย่าง ซึ่งอาจจะอบรมให้เป็นอะไรก็ได้ แต่ถึงกระนั้น
 ก็อย่าลืมนะว่า คนเราไม่ใช่จะอบรมให้เป็นอะไรได้ทุกอย่าง
 บางคนที่มีนิสัยสันดานเดิมชั่วมาก แม้จะมีการอบรมดีเพียง
 ไร ก็แก้ไม่หาย บางคนมีทุนเดิมมาดีมาก นำมาอบรมใน
 ทางดีไม่นานเท่าไร ก็ดีขึ้นมาอย่างเห็นได้ชัด ข้อเท็จจริง
 ในลักษณะนี้อย่าลืมนะที่จะนำมาพิจารณาด้วย

หนึ่งสำหรับในกรณีก็คือว่า กรรมพันธุ์อาจซ่อน
 ตัวอยู่ได้นั้น เรื่องนี้ขอให้พิจารณาจากตัวอย่างของคนที่เป็น
 เป็นอัจฉริยะ เราจะเห็นได้ชัดว่า ทฤษฎีเรื่องกรรมพันธุ์

ช่อนนั้น เรายังไม่อาจจะรับรองได้ เพราะบุคคลที่มีคุณลักษณะอย่างพระพุทธเจ้า พระเยซู พระมหะหมัดและพวกอัจฉริยะอื่น ๆ ถ้าสืบให้ละเอียดก็จะเห็นว่า ในสายตระกูลของเขาไม่ว่าจะนับย้อนหลังขึ้นไปกี่ชั่วคน จะนับถอยลงมาชั่วลูกหลานกี่ชั่วคนก็ตาม ก็จะไม่พบคนที่มีลักษณะอย่างเดียวกันเลย เมื่อตัวอย่างเช่นนี้มีอยู่ ก็ไม่ควรจะคิดแต่ในแง่ของกรรมพันธุ์ช่อน อย่าไปเชื่อแต่ในทางเดียวที่เคยถือกันมาว่า นิสสัยสันดานสืบต่อได้ทางสายโลหิตหรือทางกรรมพันธุ์เท่านั้น

การวินิจฉัยเรื่องนิสสัยสันดานเป็นเรื่องยาวและใหญ่มาก ข้าพเจ้าไม่อาจชี้แจงโดยละเอียดในที่นี้ได้ แต่ขอให้ข้อคิดไว้ก่อนว่า ตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่า นิสสัยสันดานสืบต่อทางสายโลหิตได้ เพราะเชื้อสืบพันธุ์ของชาย ก็เป็นส่งทมิฬวิญญาณ ใจของแม่ก็มีวิญญาณ วิญญาณทั้งสองสายนี้เป็นวิญญาณที่สืบต่อมาจากพ่อแม่ ฉะนั้นจึงได้มนิสสัยสันดานของพ่อแม่

ติดมาด้วย แต่โปรดเข้าใจว่าความจริงไม่ใช่มีเพียงเท่านั้น
 คนที่จะเกิดขึ้นมาได้ จะต้องมีวิญญาณจากผู้ตายมาเกี่ยว
 ข้องด้วยอีกสายหนึ่ง ที่เราเคยได้ยินว่า ตายแล้ววิญญาณ
 ย่อมไปเกิดใหม่ วิญญาณจุติแล้วก็ปฏิสนธิทันที คำว่า วิญ-
 ญาณปฏิสนธิ ก็หมายถึงวิญญาณที่มาจากเกิดในชีวิตที่ผสมไว้
 แล้วนั่นเอง วิญญาณมาได้ได้อย่างไร ? เข้าทางไหน ?
 เข้าไปอยู่รวมกันได้อย่างไร ? ปัญหาต่าง ๆ ในทำ-
 นองนขออย่าพองนาเอามาคิดเป็นอันขาด ที่ห้ามไม่ใช่
 หมายความว่า เป็นปัญหาที่เข้าใจไม่ได้ ที่ห้ามก็เพราะยัง
 ไม่ถึงจังหวะ ฟันความรู้ที่จะทำให้เข้าใจยังมีไม่พอ จึงได้
 ห้ามไว้ก่อน เรื่องที่ควรจะพิจารณาต่อไปก็คือ ในเมื่อทุก
 คน มีนิสัยสันดานแตกต่างกันมาตั้งแต่เกิด โดยธรรมชาติ
 นิสัยสันดานจะเกิดขึ้นมาได้ จะต้องอาศัยการกระทำที่กิน
 เวลานานมาก และจากหลักวิชาในทางพุทธศาสนาก็มีกล่าว
 ไว้ว่า คนที่จะเกิดขึ้นมาได้ จะต้องมีวิญญาณอีกสายหนึ่ง
 มาเกี่ยวข้องด้วยเช่นนี้ พอที่จะเชื่อได้หรือยังว่า ทุกคนจะ

ต้องเคยเกิดมาแล้ว ไม่เช่นนั้น คนเราจะมึนสสัยสัน-
ดานและบุคคลลักษณะแตกต่างกันได้อย่างไร?

อนึ่ง การที่จะรู้แน่ว่า นิสสัยสันดานไม่ได้สืบมาจาก
พ่อแม่ หรือจากบรรพบุรุษ ซึ่งจะทำให้เราเข้าใจชัดว่า
วิญญานได้เคยผ่านการเกิดมาแล้วนั้น ข้อสำคัญอย่าลืมว่า
นิสสัยสันดานเป็นเรื่องของวิญญาน ไม่ใช่เรื่องของ
ร่างกาย ความเคยชินทางจิตใจต่างหาก ที่สร้างความ
เคยชินให้กับร่างกาย ขอให้สังเกตดูว่าคนที่เขียนหนังสือ
ได้อย่างคล่องแคล่วนั้น ถ้าในขณะที่รู้สึกใจไม่สบายมีความ
กังวลอะไรอยู่ จะเขียนหนังสือไม่ได้คล่องแคล่วอย่างที่เคย
เขียน คนที่ว่าทำอะไรได้คล่องแคล่วนั้น ถ้าใจผิดปกติอย่าง
เดียวเท่านั้น เขาจะทำอย่างที่เคยทำไม่ได้ เพราะความ
จริงแท้ ๆ นั้น นิสสัยสันดานเกิดจากความรู้สึกนึกคิด
ที่ซ้าซากอยู่บ่อย ๆ นิสสัยสันดานเป็นวิบากของกรรม
เป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในวิญญาน เป็นคุณสมบัติของวิญญาน
บุคคลลักษณะ เป็นสิ่งที่สัมพันธ์อยู่กับนิสสัยสัน-
ดาน โชคชะตาวาสนากเป็นผลของสันดาน ข้อความ

ต่าง ๆ เหล่านี้โปรดคิดให้มาก ถ้าซึ่งในเรื่องเหล่านี้แล้ว
ปัญหาเรื่องชาติหน้า ก็จะกลายเป็นเรื่องเล็กน้อยที่

๒. การทำความเข้าใจในเรื่องชาติหน้า นอกจาก
จะต้องเข้าใจเป็นอย่างดี ในเรื่องของสันดานดังที่ได้กล่าว
มาแล้ว ยังมีเรื่องสำคัญอีกอย่างที่จะต้องเข้าใจให้ซึ่งคือ
โดยปกติเรามักจะเข้าใจกันว่า ถ้ามีตา หู จมูก ลิ้น กาย
เป็นปกติ สมองเป็นปกติแล้ว วิญญาณก็จะต้องเกิด
แต่ความเป็นจริง วิญญาณที่เกิดไม่ใช่อาศัยแต่เพียง
อวัยวะเหล่านี้เท่านั้น วิญญาณจะเกิดขึ้นมาได้ จะ
ต้องอาศัยคุณสมบัติของวิญญาณเองเป็นปัจจัยที่สำคัญ
ยิ่งกว่าสิ่งใด คุณสมบัติที่ว่านั่น คือ อวิชา ตัณหา
อุปาทาน และกรรม ซึ่งเราจะสังเกตได้ดังนี้

โดยธรรมดา ความรู้สึกนึกคิดย่อมเกิดขึ้น
ตามความหมาย เป็นไปตามความหมาย ที่ยึดถือไว้
ด้วยอุปาทาน ถ้าอุปาทานไม่มี ความหมายในใจก็จะ
ไม่มี ถ้าความหมายในใจไม่มี ความรู้สึกนึกคิดย่อม

เกิดขึ้นไม่ได้ โปรดสังเกตดูให้ดี คนเราเข้าใจ
 ว่าจะคิดอย่างนั้น ความหมายหรือความเข้าใจ
 อยู่มากเป็นเครื่องจูงให้เกิดความรู้สึกรู้สึกคิด และ
 โปรดสังเกตอีกว่า คนเราเผลอคิดแต่ในเรื่องที่เรา
 สนใจ เรื่องที่ไม่สนใจ จะคิดอยู่ได้ก็เพียงชั่วขณะ
 เดียวเดี๋ยวเท่านั้น และเรื่องใดที่เราสนใจจนเบื่อแล้ว
 ก็ไม่อยากนำมาคิด

ตัวอย่างต่าง ๆ เหล่านี้แสดงให้เห็นว่า อวิชา ตัณหา
 อูปาทาน เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดวิญญาน คำว่า วิญ-
 ญานเกิด นั้นหมายถึง ความรู้สึกรู้สึกเกิด ไม่ใช่
 หมายถึงแต่เพียงการเกิดปฏิสนธิในท้องของแม่เท่านั้น
 และคำว่า กรรม ในที่นี้หมายถึง เจตนา เจตนาเป็น
 ปัจจัยให้เกิดวิญญานอย่างไร ได้อธิบายมาแล้ว ข้อเท็จจริง
 ในเรื่องการเกิดของวิญญาน ในแง่ของนามธรรมดังที่
 กล่าวมานี้ เป็นเหตุผลที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งที่จะทำให้รู้ได้
 อย่างแจ่มแจ้งว่าชาติหน้ามีจริง โดยมากคนที่ไม่เข้าใจหรือ
 ไม่เชื่อในเรื่องชาติหน้า ก็เพราะไม่มีความรู้เรื่องเหล่านี้เลย

หนึ่ง เมื่อเรารู้แน่ชัดแล้วว่า วิญญาณจะเกิดหรือไม่เกิด ปัจจัยสำคัญอยู่ที่นามธรรมทั้ง ๔ นั้น และรู้แน่ชัดว่า เมื่อวิญญาณเกิด รูปคือร่างกายก็ต้องเกิด เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป วิญญาณเป็นผู้สร้างสรรค์ชีวิต ดังที่ได้อธิบายแล้ว และรู้แน่ชัดอีกว่า วิญญาณเคยผ่านการเกิดมาแล้ว ข้าพเจ้าคิดว่า ท่านจะรู้ได้โดยไม่ง่ายเลยว่ายตายแล้วท่านจะเกิดอีกหรือไม่? ถ้าหากว่ายังไม่รู้แน่ ข้าพเจ้าคิดว่า นั้นจะต้องเป็นเพราะท่านอ่านข้อความต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว ไม่เข้าใจ หรือถ้าเข้าใจ แต่ก็คงไม่ชัด ถ้าเข้าใจเรื่องต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาชัดเจนดี แน่นอน ท่านจะต้องรู้อย่างแจ่มใสว่ายตายแล้วจะเกิดอีกหรือไม่? แต่อย่างไรก็ตาม การที่จะให้เข้าใจเรื่องนี้ อย่างแจ่มแจ้งจริง ๆ นั้น ท่านจะต้องเข้าใจอีกว่า โดยธรรมดาในขณะที่มีชีวิตอยู่นั้น วิญญาณสามารถผ่านไปในอากาศได้หรือไม่? คนเราสามารถที่จะส่งกระแสจิตไปยังคนอื่น ๆ ได้หรือไม่? ถ้าเข้าใจเรื่องเหล่านี้ชัดเจนดี ปัญหาเรื่องชาติหน้าก็จะมีเฉลย

ที่จริงเรื่องการส่งกระแสนจิตนี้ เป็นเรื่องที่มีคนทำได้ และจากข้อเท็จจริงในเรื่องการส่งกระแสนจิตนี้ ทำให้เรารู้ว่า วิญญาณย่อมพุ่งไปยังจุดใดจุดหนึ่งได้ตามเจตนา คือตั้งใจจะไปทางไหน กระแสนจิตก็จะพุ่งไปเฉพาะทางนั้น กระแสนจิตไม่ได้แผ่ไปเหมือนกับคนคลื่นวิทยุ ถ้าเคยรู้เรื่องเหล่านี้มาบ้าง ท่านจะเข้าใจได้ว่า เวลาตายทำไมวิญญาณจึงออกจากร่างกายไปเกิดใหม่ได้

เรื่องตายแล้วเกิดเป็นเรื่องใหญ่ แม้ข้าพเจ้าจะอธิบายมาอย่างมาก ก็เชื่อแน่ว่า ยังคงทิ้งปัญหาไว้ให้ท่านขบคิดอีกมาก และยังคงมีอะไรอีกหลายอย่างที่ไม่เข้าใจ แต่จะทำอย่างไรได้ ในเมื่อเรื่องนี้ ถ้าจะให้เข้าใจกันอย่างแจ่มแจ้งจริง ๆ จะต้องใช้เวลามาก และจะต้องศึกษาอะไรอีกหลายอย่าง เท่าที่ได้เขียนมานี้ เป็นเรื่องโดยสังเขป ผู้ที่ต้องการจะทราบอย่างละเอียดจริง ๆ ขอให้อ่านจากหนังสือ พุทธวิทยา ซึ่งมีอยู่ ๒ เล่ม เป็นหนังสือหนาทั้งหมดรวมกันพันกว่าหน้า หรือหนังสือ คำบรรยายพุทธปรัชญา

ภาค ๑ และภาค ๒ หรือหนังสือ วิทยญาณ ซึ่งเป็น
หนังสือรายเดือน หนังสือเหล่านี้ ท่านจะหาได้ที่แผนก-
ธรรมวิจย และแผนกจัดหา ของมหาจุฬาลงกรณราช-
วิทยาลัย วัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร และที่สำนักคั่น-
คว่ำทางวิทยญาณ ๔๙/๓ ถนนสามเสน บางลำภู กรุงเทพ-
มหานคร หรือที่ร้านสุวิธานนท์ สามยอด ถนนเจริญกรุง
กรุงเทพมหานคร

พิมพ์ที่โรงพิมพ์วิญญาน ๔๕/๓ ถนนสามเสน

บางลำพู กรุงเทพมหานคร โทร. ๘๒๒๐๒๕

พร รัตนสุวรรณ

ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๑๗